

Memorijalna prisutnost Drugoga svjetskog rata u Koprivnici

Grobenski, Vedrana

Master's thesis / Diplomski rad

2019

Degree Grantor / Ustanova koja je dodijelila akademski / stručni stupanj: **University North / Sveučilište Sjever**

Permanent link / Trajna poveznica: <https://um.nsk.hr/um:nbn:hr:122:728803>

Rights / Prava: [In copyright](#) / [Zaštićeno autorskim pravom.](#)

Download date / Datum preuzimanja: **2025-01-15**

Repository / Repozitorij:

[University North Digital Repository](#)

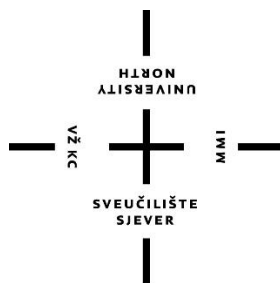
Sveučilište Sjever

Diplomski rad br. 10/NOVD/2019

Memorijalna prisutnost Drugoga svjetskog rata u Koprivnici

Vedrana Grobenski, 0616/336D

Koprivnica, listopad 2019. godine

Sveučilište Sjever

Odjel za komunikologiju, medije i novinarstvo

Diplomski rad br. 10/NOVD/2019

Memorijalna prisutnost Drugoga svjetskoga rata u Koprivnici

Studentica

Vedrana Grobenski, 0616/336D

Mentorica

izv. prof. dr. sc. Magdalena Najbar-Agičić

Koprivnica, listopad 2019. godine

Predgovor

Da je povijest učiteljica života, govorili su nastavnici povijesti od petoga razreda osnovne škole pa sve do završetka srednje škole. Pri upisu na studij, nisam razmišljala o povijesti jer je moj prvotni interes bio novinarstvo, odnosno fotografiranje različitih događaja i pisanje osvrtu o njima. Za vrijeme posljednje godine studija shvatila sam da vrlo malo znam o povijesti grada Koprivnice, a još manje o povijesti mjesta koja okružuju grad. Zbog toga sam najprije počela istraživati kulturno-povijesnu baštinu Koprivnice i okolice, a pažnju mi je posebice privuklo Spomen-područje Danica. Počela sam istraživati literaturu i shvatila sam da su se u novije vrijeme temom Drugog svjetskog rata u Koprivnici zapravo bavili malobrojni autori, a kako je istraživanje napredovalo, shvatila sam da su u Koprivnici u jednome dijelu povijesti spomenici i povijesni izvori neprikladno tretirali. Osim što ih se nije njegovalo, pokušalo ih se ukoniti iz javnoga prostora. Tema ovoga rada nastala je kao rezultat mojih osobnih interesa za proučavanje povijesti Drugog svjetskog rata u Koprivnici.

U pisanju ovoga diplomskog rada velika potpora bili su mi profesori Sveučilišta Sjever u Koprivnici. Zahvaljujem svim profesorima koji su uložili vrijeme kako bi mi pomogli u stjecanju vještina potrebnih za pisanje ovoga rada. Najveće zahvale dugujem svojoj mentorici izv. prof. dr. sc. Magdaleni Najbar Agičić, za svu pomoć pruženu prilikom pisanja ovoga rada. Zahvaljujem i svim svojim kolegama koji su mi pomogli u studentskim danima te svojoj obitelji, posebice baki Dragici Radičić koja me inspirirala pričama iz svog djetinjstva iz razdoblja Drugoga svjetskog rata. Bez vas moj uspjeh ne bi bio moguć te vam stoga od srca zahvaljujem.

Sažetak

U ovome diplomskom radu analizira se memorijalna prisutnost Drugog svjetskog rata u Koprivnici i u bližoj okolini grada Koprivnice, s obzirom na to da se u okolini nalaze mnoga memorijalna mjesta. Rad je podijeljen na šest glavnih poglavlja s potpoglavljima. Prvo poglavlje je Uvod. Drugo poglavlje je Povijest u javnom prostoru, a bavi se problematikom povijesti, problematikom javnih prostora i utjecajem povijesti na javne prostore, upotrebom povijesti i potrebom da se povijest obilježi. Treće poglavlje u glavnim crtama govori o Drugom svjetskom ratu u svijetu, Hrvatskoj te gradu Koprivnici. Četvrto poglavlje je „Sjećanje na Drugi svjetski rat u Hrvatskoj i svijetu“, a u njemu se govori o najvažnijim prikazima Drugog svjetskog rata – spomenicima, spomen-obilježjima i umjetničkim djelima na nekim svjetskim primjerima, u cijeloj Hrvatskoj kao i u Koprivnici. Peto poglavlje je „Zatiranje prošlosti“, a u njemu se govori kako je određeno vrijeme povijesti pokušalo zaboraviti, odnosno ukloniti iz javnog prostora. Šesto poglavlje je Zaključak ovoga rada. Ovaj rad prikazuje najvažnija memorijalna područja i spomendane kojima se obilježava Drugi svjetski rat u Koprivnici i bližoj okolini te tematizira pokušaj brisanja tih područja i spomendana iz javnog diskursa.

Ključne riječi: javni prostori, politika povijesti, sjećanja, Drugi svjetski rat, Koprivnica

Summary

This master's thesis is trying to analyze the memorial presence of World War II in Koprivnica and in the immediate vicinity of the town of Koprivnica, since there are many memorial sites in the vicinity. This master's thesis is divided into six main chapters with chapters. The first chapter is „Introduction“. The second chapter is „History in Public Space“, this chapter is trying explain issues which we found in history, also issues of public spaces and the impact of history on public spaces, the use of history, and the necessity to mark history. The third chapter is the „Remembrance of World War II in the Modern Age“. It discusses about most important depictions of World War II - monuments, memorial places and works of art on some world examples in whole Croatia and Koprivnica. The fourth chapter is „Remembering the Second World War in Croatia and in the World“, and it talks about the Second World War, all over Croatia and in Koprivnica. The fifth chapter is the „Suppression of the Past“ and this chapter is talking about removing memories from public spaces. Chapter six is a conclusion of this paper. This paper presents the most important memorial sites and monuments commemorating the Second World War in Koprivnica and the surrounding area, and thematizes the attempt to remove these areas and monuments from public discourse.

Keywords: public places, politics of history, memories, World War II, town Koprivnica

Popis korištenih kratica

NDH- Nezavisna država Hrvatska

AVNOJ- Antifašističko vijeće narodnog oslobođenja Jugoslavije

ZAVNOH- Zemaljsko antifašističko vijeće narodnog oslobođenja Hrvatske

NOB- Narodnoosobodilačka borba

SSSR- Savez Sovjetskih Socijalističkih Republika

HSS- Hrvatska seljačka stranka

KPJ- Komunistička partija Jugoslavije

CK KPH- Centralni komitet Komunističke partije Hrvatske

UNS- Ustaška nadzorna služba

JNA- Jugoslavenska narodna armija

HV- Hrvatska vojska

HOS- Hrvatske obrambene snage

Sadržaj

1. Uvod.....	1
2. Povijest u javnom prostoru	3
2.1. Terminološko određenje pojma povijest.....	4
2.2. Prisutnost povijesti u javnom prostoru.....	5
2.3. Važnost povijesti za lokalnu kulturu i stanovništvo – potreba za obilježavanjem prošlosti	6
3. Drugi svjetski rat	9
3.1. Drugi svjetski rat u svijetu	9
3.2. Drugi svjetski rat na području Hrvatske.....	10
3.2.1. Logori na području Hrvatske	13
3.3. Drugi svjetski rat na području Koprivnice	14
4. Sjećanje na Drugi svjetski rat u Hrvatskoj i svijetu.....	21
4.1. Važni muzeji koji obilježavaju Drugi svjetski rat.....	21
4.2. Umjetnici o Drugom svjetskom ratu – primjeri u svijetu filma i književnosti.....	26
4.3. Spomenici i spomen područja u Koprivnici	29
4.4. Rituali u sjećanje na Drugi svjetski rat u Koprivnici i Hrvatskoj	35
5. Zatiranje prošlosti	42
6. Zaključak.....	47
7. Literatura.....	38

1. Uvod

Čovjekov život obilježavaju sjećanja. Sjećanja su dio života svakoga pojedinca, a kolektivna sjećanja temelj su identiteta svake zajednice. Naprosto je nemoguće zamisliti čovjeka koji se ne želi sjećati i kojemu nije važna njegova povijest, povijest njegovih predaka i cjelokupne zajednice. Povijest je pojam dvojakog značenja; u jednome značenju povijest je znanstvena disciplina, a u drugome je skup događaja koji su se dogodili u prošlosti. Zbog toga se definira u užem i širem smislu. „Povijest u širem smislu način je na koji čovjek spoznaje svijet uz pomoć uspomena, tradicija, mitova te neprovjerenih i nekontroliranih predodžbi o stvarnoj prošlosti. Povijest u užem smislu jest znanost, tj. specifičan način spoznavanja svijeta na temelju znanstvene rekonstrukcije povijesnih činjenica tijekom istraživačkoga procesa svojstvenoga povijesti, i uz pomoć precizno izgrađenih tehnika znanstvenog istraživanja.“¹ U oba ova smisla, povijest zapisuje sjećanja na događaje, ljude, postupke i sve važne čimbenike u svijetu za buduće generacije. Ona poučava, svjedoči, pamti, zapisuje, opominje, a ponekad i prosuđuje.

No, povijesni sadržaji prisutni su također u javnom prostoru koji nas okružuje i to ne samo kao slučajni rezultat povijesnih zbivanja, već kao rezultat politika povijesti koje se provode. Povijest, odnosno objekti iz povijesti (sakralne građevine, ulice, povijesni ostatci, spomenici, spomen-područja i sl.) imaju važnu ulogu u oblikovanju javnih prostora, prostora namijenjenih za korištenje širokim skupinama ljudi. Oni utječu na dominantno viđenje vlastite prošlosti pripadnika zajednice.

¹ <http://www.enciklopedija.hr/natuknica.aspx?id=49831>

Drugi svjetski rat ostavio je neizbrisive tragove na cjelokupnu povijest svijeta, a posebice na povijest europskih država. Intervencijama u javnome prostoru nastoje se prizvati i oživjeti sjećanja. Sjećanje može biti individualno, kada je vezano za pojedinca ili kolektivno, kada je vezano za određenu zajednicu, primjerice naciju. Sjećanja nacija uvjetovana su političkim režimima koji su na vlasti pa se službeno sjećanje na određene događaje u javnome prostoru mijenja s promjenama okolnosti u državi. Javni prostori čuvari su sjećanja, a samim time i povijesti. Drugi svjetski rat na području Hrvatske odvijao se u Nezavisnoj Državi Hrvatskoj koja je po uzoru na naciste i fašiste odobravalala i provodila rasne diskriminacije, praksu logora smrti te genocid nad Romima, Židovima i Srbima. Na području grada Koprivnice osnovan je prvi logor u NDH, logor Danica kroz koji je prošlo nekoliko tisuća ljudi. Zahvaljujući antifašističkim nastojanjima, totalitarne, diskriminativne i genocidne prakse su ukinute, a postavljeni su brojni spomenici narodnooslobodilačkom pokretu i antifašizmu koji su utjecali na javni prostor. Ti elementi iz prošlosti bili su vrlo značajni za politiku povijesti koju su komunističke vlasti provodile desetljećima nakon rata budući da su predstavljali temelj legitimiteta njihove vladavine.

No s osnutkom samostalne Republike Hrvatske, od 1990. do 2000. godine poneke od spomenika pokušavalo se sakriti od očiju javnosti ili se željelo nekim dijelom ukloniti. Time se utjecalo na sama sjećanja na antifašistička nastojanja i narodnooslobodilački pokret te su javni prostori podvrgnuti određenim rekonstrukcijama, pa i devastaciji. Nakon 2000. godine, kreće se s obnovom spomenika borbe protiv zlodjela Drugoga svjetskog rata u Republici Hrvatskoj. U ovome radu proučava se memorijalna prisutnost vezana za Drugi svjetski rat u Koprivnici i užoj okolini grada Koprivnice.

2. Povijest u javnom prostoru

Povijest je neraskidivo utkana u sve pore čovjekove okoline pa tako i u javni prostor mjesta u kojemu on boravi. Dijelovi povijesti okružuju životni prostor svakoga pojedinca, bilo u obliku povijesnih zgrada, muzeja, ostataka građevina pa sve do novopodignutih spomenika povijesnim zbivanjima. Politika povijesti se odvija u javnome prostoru – prostoru dostupnom svim pojedincima. Zbog toga je javni prostor mjesto susreta prošlosti i sadašnjosti koje nudi mogućnost obilježavanja povijesnih trenutaka. Povijesna zbivanja u javnome prostoru ostavljaju različite materijalne dokaze – zgrade, ruševine i slično, no povijest u javnome prostoru djeluje i kao rezultat djelovanja politike povijesti. Politika povijesti zaslužna je za podizanje spomenika, spomen-obilježja, za davanje imena ulicama i kulturnim institucijama, ona stvara kalendar proslava, određuje postave muzeja, formira turističku ponudu te uređuje cjelokupno javno mišljenje o povijesnim događajima.

Ideja da povijest pišu pobjednici djeluje zastrašujuće budući da znači da onda povijesne činjenice postaju podložne interpretacijama, a interpretacije ne odlikuje potpuna objektivnost. „Pobjednici, i to prvenstveno u smislu pobjednika u političkom, a ne vojnom smislu (iako je često jedno s drugim povezano) određuje politiku povijesti/politiku sjećanja.“ (Najbar-Agičić 2018: 9) Politika povijesti jedno je od područja politike, baš poput odgojno-obrazovne politike ili politike u zdravstvu. Njome se bave sve države, političke stranke, interesne skupine, udruženja i pojedinci. Budući da je država odgovorna za javne institucije koje se nalaze na njezinom području, ona je u mogućnosti odrediti službenu povijest, odnosno ima dominantnu ulogu u politici povijesti (Najbar-Agičić 2018: 9).

2.1. Terminološko određenje pojma povijest

Povijest je skup saznanja o prošlosti, o vremenima koja su odavno iza nas i koja se nikada neće vratiti. Ona podrazumijeva proučavanje događaja kronološkim redom, odnosno onim redom koji su se dogodili. Bavi se proučavanjem čovječanstva od njegova nastanka pa sve do današnjih dana. Povijest je metoda pomoću koje se može razumjeti evolucija svijeta i ideja. Povjesničari nastoje kronološki poredati povijesne događaje, povezati činjenice iz povijesti, uspostaviti korelaciju između različitih dijelova povijesti te objasniti zašto su se upravo ti događaji dogodili (Standler 2011: 2-5).

Osim toga, povijest podrazumijeva pamćenje važnih događaja i njihovih datuma kako bi ih se sačuvalo od zaborava. Kroz proučavanje povijest može se utvrditi da se pojedinci, ali i nacije, konstantno od čovjekova postanka suočavaju s istovrsnim problemima. Kada čovjek uspije shvatiti kako i zašto se nešto dogodilo te do koje je posljedice neki postupak doveo, možda može shvatiti kako bi trebao reagirati u budućnosti kako se ne bi dogodile neke neželjene posljedice. Povijest može inspirirati pojedince i cijele nacije na promjenu. Proučavanje života hrabrih i dostojanstvenih osoba pojedinca može potaknuti na ustrajanje u hrabrijem životu. Podsjećanje nacije na strahote koje su se dogodile zbog neprihvatanja različitosti može dovesti do tolerantnijeg društva koje propagira razumijevanje (Standler 2011: 2-5).

Međutim, naivno je mišljenje da je povijesna znanost sposobna u potpunosti spoznati povijesnu istinu pa moderna povijest sve više inzistira na interpretacijama te na njima temelji povijesni narativ. Politika povijesti je službeni narativ o povijesnim zbivanjima koje se zastupa u nekome gradu ili u nekoj državi. Danas vladajuće elite često tvrde da politiku povijest vode tako da je ona u općem interesu, odnosno u interesu svih građana. Međutim, politika povijesti vrlo često promovira samo mišljenje vladajućih elita koje ju zastupaju.

Srećom, demokratska društva uvijek donose i druge narative, a ne samo službenu politiku povijesti pa je tako moguće naići na manjinske narative. U globalu, takva marginalizirana politika povijest, politika povijesti koja nije službena državna politika povijesti, slabije je prisutna u javnome prostoru zato što izostaju podrške državnih institucija pa automatski ima i manje financijskih sredstava (Najbar-Agičić 2018: 13).

Službena politika povijesti provodi se različitim metodama. Primjerice, obično se službena politika povijesti poučava u školskim sustavima, prisutna je u javnim medijima, događa se u kulturnim institucijama, inzistira se na promociji kulturnog nasljeđa koje odgovara službenoj politici povijesti (Najbar-Agičić 2018: 14).

2.2. Prisutnost povijesti u javnom prostoru

Javni prostor je mjesto u kojemu se susreću i žive međusobno nepoznati pojedinci, u kojemu nepoznati pojedinci djeluju. To je prostor dostupan svima. Javni prostori tvorci su identiteta mjesta te isto tako identiteta stanovnika koji se u njima susreću (Sadeghi, Wang 2016: 1526).

Javni prostori pripadaju svim društvenim skupinama, svim stanovnicima grada i svim posjetiteljima koji se zateknu na njima bez obzira na njihovu etničku pripadnost, status, dob, spol ili bilo koje druge demografske i slične aspekte. Javni prostori imaju važnu ulogu u urbanim gradovima te omogućuju pojedincima da se uključe u javni život, surađuju i susreću. Postojanje takvih prostora je nužno zato što omogućuje zadovoljavanje raznovrsnih potreba građana te vodi stvaranju zdravijeg društva. Javni prostori doprinose jačanju socijalne kompetencije građana zato što takvi prostori pružaju priliku za pozitivnu socijalnu interakciju. Nadalje, javni prostor koji olakšava neformalno okupljanje zato što se u javne prostore ubrajaju različite vrste okupljališta kao što su ulice, parkovi, sportske

dvorane, trgovačkih centri, plaže itd. Arhitekti cijeloga svijeta danas su usmjereni stvaranju uspješnih javnih prostora, prostora koji će biti iskoristivi i koji će zadovoljiti potrebe građana (Charkhchian, Abdolhadi Daneshpou 2010: 220). Nepovoljan javni prostor dovodi do segregacije stanovnika. Pri definiciji javnih prostora zbog toga je potrebno pristupiti otkrivanju različitih prepreka koje mogu ograničiti identitet i dobar život. Dizajn uvelike utječe na čovjekovo povezivanje s prostorom te na njegovu interakciju i stvaranje identiteta kroz komunikaciju s prostornim uređenjem (Sadeghi, Wang 2016: 1526).

Budući da javni prostor pomaže čovjeku u stvaranju vlastitog identiteta, a dijelovi javnog prostora sadrže zapise povijesti u obliku zgrada, povijesnih ostataka, predmeta i novijih mjesta sjećanja na povijest, povijest postaje neraskidiv dio identiteta čovjeka. Kroz interakciju s javnim prostorom pojedinac gradi svoj odnos prema povijesti.

2.3. Važnost povijesti za lokalnu kulturu i stanovništvo – potreba za obilježavanjem prošlosti

Prošlost je dio identiteta svakoga naroda, ona je neraskidivo povezana sa sadašnjošću i uvelike utječe na budućnost. Zbog toga narodi s različitih područja svijeta grade muzeje, čuvaju povijesne artefakte, obnavljaju važne povijesne zgrade. Umjetnici stvaraju umjetnička djela inspirirana poviješću, obilježavaju se različiti spomendani, godišnjice povijesnih događaja. Čini se sve kako bi se povijest otela zaboravu. Međutim, ipak postoje nastojanja, a to su prvenstveno politička nastojanja, koja određuju „službenu povijest“, tj. čine politiku povijesti. Čak i demokratske države, u kojima je sve naizgled dopušteno, vode državnu politiku povijesti koja određuje čega će se društvo sjećati, a čega ne (Najbar-Agičić 2018: 9).

Postoje različiti pokušaji da se objasni zašto je sudjelovanje pojedinca u kolektivnim obilježavanjima prošlosti važno i potrebno ako se želi osigurati kultura sjećanja koja spašava prošlost od zaborava. Pitanje je, zašto se uopće čovjek i želi sjećati prošlosti, osobito mračnih dijelova. Općenito, postavljaju se pitanja kao što su: „Otkud ova opsesija sjećanjem i prošlošću i otkud ovaj strah od zaboravljanja? Zašto gradimo muzeje kao da uopće neće biti budućnosti?“ (Žanić 2007: 74) Zbog svih ovih pitanja, čini se da je pitanje pamćenja jedno od najzanimljivijih pitanja vezanih za povijesne događaje.

Pitanje sjećanja na ratove, a osobito sjećanje na holokaust i zbivanja u Drugom svjetskom ratu vrlo je važno. Naime, sjećanja na ratna zbivanja je potrebno analizirati, spoznati i obilježiti zato što su ta ratna zbivanja važna za sudbinu država, etničkih skupina, pojedinaca. Pojedinci se povijesti i povijesnih događaja prisjećaju i kroz različite rituale, odnosno ponavljanje događaja u čast povijesnom zbivanju (Žanić 2007: 76). Rituali su ponavljajuća zbivanja koja imaju tri važna obilježja:

- Rituali su ekspresivne radnje, to su formalizirani postupci koji se redovito ponavljaju, ne dopuštaju se varijacije u izvođenju. Odnosno, rituali imaju propisanu formu, trajanje i datum izvođenja.
- Sudjelovanje u ritualu nije isključivo formalne naravi. Pojedinci koji sudjeluju u ritualu prihvaćaju njegov smisao, a ometanje izvođenja rituala smatra se krajnje neprihvatljivim.
- Rituali nisu ograničeni na samo izvođenje rituala, odnosno obred nego su značajni za život zajednice zato što daju smisao i vrijednost osobama koje izvode ritual (Žanić 2007: 74).

Dakle, povijest se u zajednici obilježava kroz različite rituale (npr. obilježavanje Dana antifašističke borbe), a kroz sudjelovanje u ritualu promiču se vrijednosti zajednice. Osim kroz rituale, povijest se obilježava i mnogim drugim zbivanjima

– turističkim manifestacijama, spomenicima i spomen-područjima, danima sjećanja u odgojno-obrazovnim ustanovama itd.

3. Drugi svjetski rat

Drugi svjetski rat ostavio je trajne posljedice na gotovo cijeli svijet s obzirom na to da se odvijao na tri kontinenta. To je najkrvaviji rat u povijesti zato što je uništio najviše ljudi, a specifičan je zato što je stremio potpunom uništenju čitave nacije Židova. Ratna zbivanja ostavila su velik i neizbrisiv trag na čovječanstvo, a kako se nikada ne bi zaboravila i ponovila, postavljaju se mnogobrojne intervencije u javni prostor u smislu memoriranja događaja i žrtava, koje su zatim dostupne brojnim posjetiteljima. Osim intervencija u prostor, Drugi svjetski rat inspirira i mnogobrojne umjetnike pa tako nastaju brojna filmska i književna ostvarenja s tematikom ovoga rata.

3.1. Drugi svjetski rat u svijetu

Drugi svjetski rat je uključio gotovo svaki dio svijeta. Trajao je od 1. rujna 1939. do 2. rujna 1945. godine. U ratu su sudjelovale Sile osovine i Saveznici. Sile Osovine bile su: Njemačka (Treći Reich), Italija, Japan i mnogobrojni saveznici Sila Osovine. Na strani Saveznika su bili: Francuska, Velika Britanija, Sjedinjene Američke Države, Sovjetski Savez, Kina i mnogobrojni saveznici Saveznika (Sulzberger 2005).

Ovaj rat je djelomice bio nastavak problema koji su ostali neriješeni u Prvom svjetskom ratu. Smatra se da čovječanstvo nakon Prvoga svjetskog rata juri od jedne nevolje prema drugoj. Jedan od glavnih uzroka ratu je činjenica da su zemlje bile nezadovoljne poretkom koji je osmišljen nakon Prvog svjetskog rata. Počeo je napadom Trećeg Reicha na Poljsku. Inicijator te ideje je bio Adolf Hitler, njemački političar te vođa Nationalsocijalističke njemačke radničke stranke poznate pod nazivom Nacistička stranka.

Velika Britanija i Francuska odgovorile su Trećem Reichu tako što su najavile rat, a to su učinile zato što su prethodno obećale Poljskoj da ima njihovu potporu ako dođe do ratnih previranja (Sulzberger 2005: 17).

S obzirom na to da se Drugi svjetski rat vodio na tri kontinenta, podrazumijevao je goleme ljudske i materijalne žrtve. Gotovo je nemoguće uopće izračunati kolika je šteta počinjena u Drugome svjetskom ratu pa različiti izvori daju različite brojučane podatke. Općenito, smatra se da je u ratu stradalo oko pedeset milijuna ljudi. Iako je Drugi svjetski rat počeo kao politički sukob sila suprotstavljenih zbog podjele teritorija, završio je kao najveći genocid i zločin protiv čovječanstva u povijesti zbog sustavnog uništenja Židova i židovske kulture – holokausta².

Na jugu Poljske nalazio se najveći njemački koncentracijski logor, Auschwitz. U tom logoru su bila smještena tri velika logora namijenjena ponajviše Židovima, a zatim i drugim rasama, pojedincima i sl. koji su smetali hitlerovskoj vlasti. U Auschwitz su dolazili Židovi iz cijele Europe budući da je željeznicom bio dobro povezan s ostatkom svijeta. Tajni Hitlerov plan bio je u potpunosti uništiti Židove u Europi, odnosno istrijebiti ih. U ovome logoru događale su se različite strahote kao što su medicinski i znanstveni eksperimenti nad zarobljenicima, izživljavanja, masovne smrti u plinskim komorama i sl.³

3.2. Drugi svjetski rat na području Hrvatske

Drugi svjetski rat je u Jugoslaviji, u kojoj se tada nalazila današnja Republika Hrvatska, započeo 6. travnja 1941. godine kada je bombardiran

² <https://www.britannica.com/event/World-War-II#ref53531>

³ ibid

Beograd. Njemačka vojska ušla je u zemlju, a 10. travnja probila je sjeverne granice. Toga dana njemačka vojska ušla je u Zagreb, a dva dana kasnije, 12. travnja, osvojila je Beograd. Jugoslavenska vojska nije bila spremna za rat pa je brzo poražena, a Hitler je još i prije napada na Sovjetski Savez htio uništiti Jugoslaviju i na jednom dijelu teritorija Jugoslavije oformiti hrvatsku državu. Kraljevina Jugoslavija je primirje potpisala 17. travnja, a većina vlade otišla je u London, odakle će upravljati kao emigrantska vlada, koju su pretežito činili Srbi (Steindorff 2006: 173).

U Hrvatskoj je na vlast doveden pokret ustaša, čiji je vođa bio Ante Pavelić, a na koje su se oslonile Sile osovine. Slavko Kvaternik je 10. travnja 1941. godine proglasio Državu Hrvatsku, a Pavelić je saznao za to nekoliko dana kasnije te je državu preimenovao u Nezavisnu Državu Hrvatsku. Tu državu priznale su Italija i Njemačka i njihove saveznice. Italija i Njemačka dogovorile su se među sobom kako će podijeliti ostatak Jugoslavije. Nezavisna Država Hrvatska imala je ograničen suverenitet, budući da su ju kontrolirale Italija i Treći Reich, odnosno Njemačka, i to od trenutka kada je nastala. Nezavisna Država Hrvatska obuhvaćala je teritorij Hrvatske-Slavonije (bez Sušaka i Bakra), Bosne i Hercegovine i dijelova Dalmacije. Iako se smatralo da će NDH biti država Hrvata, bila je višenacionalna država (Steindorff 2006: 177).

Ante Pavelić skupio je oko sebe veliki broj istomišljenika te je razvio kult ličnosti. Zbog toga je uklonio sve neistomišljenike (npr. i Slavka Kvaternika i njegova sina Didu) pa se može reći da je sustav NDH bio temeljen na jednostranačju, prilagođavanje svih društvenih i javnih ustanovama potrebama vlasti i službenoj politici te na kontroli nad privredom. Ustaški pokret bio je snažno nacionalistički te je NDH svoj identitet temeljila na usko shvaćenom pojmu hrvatskog identiteta, netolerancije i katoličanstva. Međutim, muslimani su mu bili prihvatljivi pa je u Zagrebu izgrađena džamija. Drugi narodi, a naročito

Židovi, su u potpunosti diskriminirani. Diskriminirani su i Srbi zbog velikosrpskog koncepta vladanja u međuratnom razdoblju (Steindorff 2006: 179).

U Nezavisnoj Državi Hrvatskoj na vlasti je bio fašistički režim koji je bio pun nasilja, baš kao i svi drugi fašistički režimi. Točan broj smrtno stradalih nije u potpunosti poznat, a tvrdnje brojih autora koji su pokušali utvrditi točan broj stradalih varira. „Potkraj 1980-ih objavljena su istraživanja koja su postavila realnije bročane okvire. Vladimir Žerjavić je na temelju statističke metode izravne ratne gubitke u Jugoslaviji procijenio na 1, 027 milijuna, a u Hrvatskoj na 271 tisuću ljudi.“⁴ Zbog činjenice da je NDH vodio vrlo nasilnu politiku, nikada za svoje vladavine nije kontrolirao cijeli teritorij, već su se javljali pokreti otpora. Dominantni pokret otpora diljem Jugoslavije predvodila je Komunistička partija Jugoslavije. Hrvati su u blizini Siska formirali prvu partizansku jedinicu 1941. godine pa se danas Dan antifašističke borbe slavi upravo na dan osnivanja te jedinice, 22. lipnja. Antifašistički pokret postaje sve snažniji, a komunisti bili su poprilično okrutni prema svojim protivnicima. Kao vođa jugoslavenskih partizana tijekom Drugoga svjetskoga rata je Josip Broz Tito. Partizani ili Narodnooslobodilačka vojska je uspjela izgraditi svoj politički program – Antifašističko vijeće narodnog oslobođenja Jugoslavije (AVNOJ), a kasnije ZAVNOH – Zemaljsko antifašističko vijeće narodnog oslobođenja Hrvatske. Na samom kraju rata Pavelić je zbog poraza pobjegao u Argentinu, a kasnije se vraća u Španjolsku gdje se sklanja od atentata. Umire u Madridu 28. prosinca 1959. godine. Partizani su 8. svibnja 1945. godine ušli u Zagreb, pri čemu im nije pružen nikakav otpor. Partizani su se u prvim danima nakon rata obračunavali s političkim i drugim protivnicima te slučajem „Bleiburg“ (Steindorff 2006: 187).

⁴ <http://www.enciklopedija.hr/natuknica.aspx?ID=67817>

3.2.1. Logori na području Hrvatske

Kada su Sile Osovine (savez država koje su bile suprotstavljene Saveznicima) u travnju 1941. osvojile Kraljevinu Jugoslaviju, njemačke, talijanske i ustaške vlasti osnovale su na području NDH brojne koncentracijske logore. Ustaška uprava prvo je otvarala sabirne logore, kakav je i logor Danica kod Koprivnice, a zatim radne logore i koncentracijske logore.⁵

Logoraši su proživljavali vrlo teška vremena. Naime, ustaše su bili dobro upoznati s radom njemačkih koncentracijskih logora pa su, kada su došli na vlast, počeli oponašati njemački logorski sustav. Neki smatraju da su ustaše bili čak i mnogo suroviji nego njihovi učitelji Nijemci. Ustaše su mučili logoraše na mnogobrojne načine; palili su im dijelove tijela, nisu im davali ni hrane ni vode, koristili su sve vrste sredstva za usmrćivanje te su prouzročili smrt velikog broja ljudi (Deverić, Fumić 2008: 19).

S dolaskom ustaša na vlast u Hrvatskoj, na snagu su stupili i rasni zakoni s ciljem uništenja Židova, Roma i Srba. Ustaše su u logore zarobljavali cijele obitelji, a članovi obitelji postajali su svjedocima ubojstava ili samoubojstava svojih najbližih. U Hrvatskoj je počeo jačati strah, nitko se nije osjećao sigurnim. Prvi logori bili su osnovani na brzinu, a bili su to logor Danica kod Koprivnice, Gospić, Jadovno, Slano, Matejna na Pagu i Jastrebarsko. Nakon ovih logora, počelo se s planiranjem izgradnje, pa su nastali jasenovački logori (Deverić, Fumić 2008: 26). Jedan od najvećih sabirnih logora pozicioniran je u gradu Koprivnici, na području nekadašnje tvornice, već spomenutim nazivom logor Danica. U ovome radu ponajviše ću se baviti upravo tim logorom jer se nalazi u

⁵ <http://www.enciklopedija.hr/natuknica.aspx>.

neposrednoj blizini grada Koprivnice te igra veliku ulogu u povijesti samoga grada.

Ustaški sabirni logor Danica osnovan je 15. travnja 1941., te su se u njega počeli odmah masovno dovoditi i zatvarati uhićeni Srbi, Židovi, Romi i „nepoćudni“ Hrvati iz grada Koprivnice i koprivničkih kotara, ali i gotovo s cijelog područja NDH (Dizdar, 2017: 33). Svi ovi logori imali su različita imena, ali zapravo su to bili logori u kojima je čovjek bio sveden na broj.

3.3. Drugi svjetski rat na području Koprivnice

Drugi svjetski rat na području grada Koprivnice odvijao se je usporedno s odvijanjem Drugog svjetskog rata u ostalim zemljama Europe. Obilježja rata u koprivničkim krajevima podudaraju se s obilježjima rata u cijeloj Europi – karakteriziraju ga genocid, nasilje u logorima, smrti i rasni zakoni. U ovome poglavlju izostavljeno je detaljno razmatranje povijesnih previranja, a istaknuta je sličnost s Drugim svjetskim ratom u Europi i to ponajviše odnos prema ljudima. Danas se na području grada Koprivnice i u okolici nalazi nekoliko spomenika koji sjećaju na Drugi svjetski rat i antifašistički otpor te se svake godine u Koprivnici obilježava Dan antifašističke borbe.

Napadom Trećega Reicha na Jugoslaviju, započeta su ratna zbivanja u Podravini. Nakon osnutka Nezavisne Države Hrvatske, formirane su ustaške grupe istomišljenika koje su bile osnovane kako bi se borile protiv Srba, Roma i Židova, ali i Hrvata koji su bili politički neistomišljenici. Kroz 1941. godinu konstantno je provođeno nasilje nad ovim skupinama, posebice u logoru (Šadek 2017: 56-72).

Nezadovoljstvom ustaške politike, neistomišljenici počinju razmišljati o vojnim akcijama pa se kao jedna od prvih i najznačajnijih partizanskih oružanih

akcija pod vodstvom komunista navodi noć 27./28. studeni 1941.godine. Tada se izvršene prve značajne akcije partizana pod inicijativom Okružnog komiteta KPH Bjelovar u Novigradu Podravskom. Pod rukovodstvom Đuke Prilike i Gabriela Sante (bivšeg logoraša Danice) izvedena je uspješna akcija uz pomoć okolnih partijskih organizacija. Provalili su u općinsku zgradu u Novigradu Podravskom, zarobili općinskog stražara i odnijeli 16 pušaka, sanduk streljiva, dva pisaća stroja, jedan šapirograf, jednu rotacijsku mašinu te pokvarili telefon (Dizdar 2017: 175). Ubrzo nakon istoimene vojne akcije svi bivaju uhvaćeni te odvedeni pred sud u Bjelovar te kasnije smrtno stradaju.

Takve akcije su također krajnjim ishodom završavale i u logorima koji su bili rasprostranjeni diljem Hrvatske u to vrijeme. Na području grada Koprivnice najznačajniji je logor Danica. Tijekom rujna, listopada i studenog 1941. na koprivničkom području odvijala se intenzivna politička aktivnost u borbi za mase, posebice one iz redova bivšeg HSS-a, u cilju pridobivanja na svoju stranu, kako sa strane ustaških vlasti tako i od strane komunista. Vlasti NDH tih dana su u tisku isticale da su komunisti „neprijatelji hrvatskog naroda“, jer su bili upravljani po „velikosrpskoj KPJ“, a kasnije po njezinu ogranku CK KPH, te je poznato da su u toj organizaciji „prvu i posljednju riječ vodili velikosrpski komunisti“ (Dizdar 2017: 35).

U to vrijeme u Koprivnici su izlazile novine *Koprivnički Hrvat* kojima je uglavnom upravljao ustaški povjerenik Martin Nemeć i koje su širile ustašku propagandu. Ustaške vlasti su brzo nakon dolaska na vlast osnovale logor Danica u kojemu su provodile teror i genocid. U osnivanju logora Danica sudjelovalo je Ministarstvo unutarnjih poslova NDH, što znači da su logor i genocid odobravale tadašnje vladajuće strukture (Šadek 2017: 56-72).

U objavljenoj literaturi svugdje se navodi da su ga osnovale ustaše nakon proglašenja i uspostave NDH i kako je to bio prvi njihov logor, što je neosporna činjenica. Navodi se da je samo osnivanje logora proveo Martin Nemeć, ustaški

emigrant, kao i da je logor osnovan u drugoj polovici travnja 1941., odnosno 15. travnja 1941., kada je u logor stigla prva velika skupina s više od 500 ljudi. Istodobno se navodilo da je područje Danica izabrana za logor zbog pogodnosti s obzirom na geoprometni smještaj, prazne napuštene objekte, željezničku vezu i neposrednu blizinu Koprivnice (Dizdar 2017: 55).

Ustaške su vlasti započele s uhićenjem stanovnika grada Koprivnice. Prema rasnom kriteriju, najviše su uhićivani Srbi, Židovi te Romi iz samog grada Koprivnice pa i šire okolice poput Jagnjedovca, Hudovljana, Donje Velike, Sokolovca itd. Ustaški genocid nad Židovima išao je toliko daleko da su svim židovskim obiteljima koje su bili obrtnici ili trgovci dodijeljeni povjerenici kojima je sve vlasništvo tih obitelji bilo povjereno na upravljanje. Zadatak povjerenika bio je raspolagati imovinom bogatih Židova, a židovskim obiteljima davati minimalna financijska sredstva potrebna za mjesečno preživljavanje. Međutim, većina Židova nije dugo poživjela pa ovi povjerenici nisu imali smisla kada su Židovi odvedeni u koncentracijske logore diljem Hrvatske (Šadek 2017: 56-72).

Svi Židovi u Koprivnici morali su nositi obilježja; najprije platnenu žutu traku s natpisom Židov, a nakon toga i žutu krpicu s velikim slovom Ž. Od srpnja 1941. godine Židovi su nosili metalnu kopču i bedž sa slovom Ž. Od 19,00 do 6,00 sati za Židove je na snazi bio policijski sat, nisu mogli prolaziti gradskim parkom ili ulaziti u nežidovske lokale, a bili su dužni čistiti ulice i javne površine prema rasporedu (Šadek 2017: 56-72). Svi ovi podatci govore da su Židovi u Koprivnici imali vrlo sličan tretman kao i Židovi u većim europskim zemljama. Jedan od zarobljenih te preživjelih Židova iz Koprivnice je bio Krešimir Švarc koji je poslije Drugoga svjetskoga rata pridonio porodiljstvu u koprivničkom kraju te je nekoliko puta i bio ravnatelj Medicinskog centra Koprivnica. Od grada Koprivnice je dobio priznanje kao počasni građanin jer je pridonio razvoju grada Koprivnice na području zdravstvene djelatnosti i unaprjeđenja zdravlja te

popularizaciju židovske kulture. Na sljedećoj slici prikazana je traka koju je nosio koprivnički Židov Krešimir Švarc.

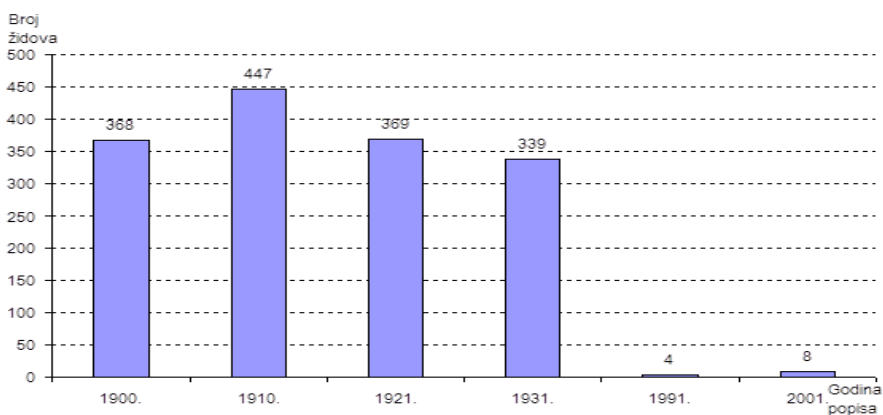

Slika 3.3.1. Traka – obilježje Židova

Genocid koji je proveden nad Židovima te političke prilike koje su Židove tjerale na bijeg iz koprivničkog područja uzrokovale su propadanje židovske zajednice u gradu Koprivnici i gotovo potpuno uništavanje židovske tradicije u gradu. „Holokaust za cijelu koprivničku židovsku zajednicu tj. koprivničku kristalnu noć dogodio se 22./23.srpnja 1941.godine kada je gotovo 350 koprivničkih Židova odvedeno u koncentracijski logor Danicu, a već drugi dan su otpremljeni vlakom u tek otvoreni logor Jasenovac potom Auschwitz i Loborgrad. Bio je to put bez povratka za 95% te iznimno vrijedne etničke zajednice koja je kroz gotovo stotinu godina grad Koprivnicu upisivala kao srednjoeuropski gospodarski i kulturni milje.”⁶ Noć 22./23.srpnja 1941.godine smatra se jednim od najtragičnijih i najsramotnijih dana u povijesti grada. Na sljedećoj slici

⁶ <https://koprivnica.hr/novosti/medunarodni-dan-sjecanja-na-holokaust-27-sijecnja/>

prikazan je broj Židova u Koprivnici, odnosno rapidan pad židovskih stanovnika u Koprivnici od 1930. godine do 2001. godine.

Slika 3.3.2. Pad broja židovskih stanovnika u Koprivnici od 1930. do 2001. godine

U srpnju i kolovozu 1941. godine u Koprivnici je počeo i genocid nad Romima. Nakon što je proglašena NDH i nad svima čije je ponašanje procijenjeno kao protuhrvatsko počeo se provoditi teror, a najviše su na udaru bili Srbi. Prema Srbima se vlast odnosila kao prema građanima drugoga reda. Najveći progoni Srba u okolini Koprivnice dogodili su se u Novigradu Podravskom. Zbog politike terora, mnogi Srbi odlučili su se na promjenu vjeroispovijesti. Koprivnicu su u Drugome svjetskome ratu obilježile i velike borbe te različita politička previranja (Šadek 2017: 56-72).

Vjerski prijelazi na katolicizam nakon *Zakonske odredbe o prijelazu s jedne vjere u drugu Vlade NDH-a* (3. svibnja 1941.) te *Okružnice Nadbiskupskog ordinarijata zagrebačkog o prelascima iz drugih vjera u katolicizam* (8. svibnja) uslijedili su od sredine lipnja 1941. i u župama na koprivničkom području. Dio koprivničkih Srba prelazio je i na grkokatoličku vjeru. I u logoru Danica pojedini zatočeni Srbi i Židovi pisali su molbe za prijelaz na rimokatoličku vjeru, ali ih to

uglavnom nije spasilo od zatočenja u druge logore NDH i masovnog stradanja (Dizdar 2017: 36).

U studenom 1943. godine dogodila se bitka za oslobođenje grada Koprivnice i Podravine. Za vrijeme napada Narodnooslobodilačke vojske, otpor su pružale ustaše na području logora Danica te Čarde. Drugi dan, 8. studenog 1943.godine izvršen je prodor u pravcu mađarske granice. Tom bitkom je oslobođen veći dio Podravine, a za to je bila zaslužna Narodnooslobodilačka vojska. Upravo ta bitka za Podravinu jest jedna od važnijih događaja vezanih za Drugi svjetski rat na koprivničkom području. Oslobođeni dio Podravine dobiva naziv Podravska republika, zapravo to je neslužbeni naziv za dio sjeverozapadne Hrvatske koji je oslobođen krajem 1943. i početkom 1944. s obzirom na to da u to vrijeme oslobođeni prostori rijetko imali poseban naziv. Koprivnica je bila središte Podravske republike jer je u to vrijeme bila najveći grad na tome području, a i jedan od najvećih gradova koje su partizani dotad oslobodili. Podravska republika značajna je i zato što je to bila najveća cjelina ovoga tipa u Hrvatskoj za vrijeme Drugog svjetskog rata. Podravska republika trajala je samo tri mjeseca. „Ustaški režim nije mogao dopustiti da tako važno uporište kao što je Koprivnica bude u partizanskim rukama. Zato su ustaše ubrzanim tempom skupljali ljude i postrojbe, koje bi bile dovoljno jake da potjeraju partizane i tako vrate izgubljeno područje. U Križevcima se 6. veljače 1944. pojavila ustaška postrojba zvana Crna legija, koja je imala oko 1 100 ustaša. Crna je legija pučki naziv za Sarajevsku ustašku pukovnicu, te I. i V. ustaški stajaći djelatni zdruk. Koliko je poznato, ta jedinica osnovana je 15. rujna 1941. u Sarajevu, a ime je dobila po crnim odorama. Osnovali su je ustaše povratnici satnik Jure Francetić i poručnik Rafael Boban, a kao njezin osnivač spominje se i Bećir Lokmić.”⁷ Ofenzivama protiv partizanskih postrojbi na Kalniku, Bilogori i samoj Podravini,

⁷ <http://www.hkv.hr/domovini/2-svjetski-rat/2539-podravina-u-drugom-svjetskom-ratu.html>

vojne snage NDH i njemačka vojska uspijevaju u potiskivanju partizanskih snaga iz Podravine te time ponovno uspostavljaju svoja uporišta u Koprivnici i široj okolini. Podravska republika pojam je koji je već godinama zaboravljen te mu se ne daje dovoljno pažnje (Šadek 2016: 172).

4. Sjećanje na Drugi svjetski rat u Hrvatskoj i svijetu

4.1. Važni muzeji koji obilježavaju Drugi svjetski rat

Auschwitz je u cijelome svijetu prepoznat kao simbol terora, genocida, razaranja, smrti, holokausta i neopisivih zločina koji su zaprepastili cijeli svijet. Danas se na području nekadašnjeg Auschwitza nalazi Memorijalni centar i muzej Auschwitz-Birkenau. To je najveći i najznačajniji spomenik, odnosno spomen-područje Drugoga svjetskog rata u cijeloj Europi.

Koncentracijski logor Auschwitz osnovan je 1940. godine u okupiranoj Poljskoj, u gradu kojega su nacisti pripojili Trećem Reichu. Logori su se u to vrijeme počeli osnivati zato što postojeći zatvori više nisu mogli zadovoljiti potrebe smještaja zatvorenika, s obzirom na to da je sve više Poljaka bilo zatvoreno. Prvi Poljaci u Auschwitz su stigli 14. lipnja 1940. godine. U početku je Auschwitz trebao biti samo još jedan koncentracijski logor, sličan onima kakve su nacisti osnivali od 1930-ih.⁸

Auschwitz 1 bio je prvi i glavni logor u kojemu je broj zatvorenika bio između 15 000 i 20 000, a bio je smješten u prostoriju nekadašnje vojarne. Drugi dio logora bio je logor Birkenau kojega su nazivali i Auschwitz 2. U tom logoru je 1944. bilo više od 90 000 zarobljenika i to je bio najveći dio Auschwitza. Osim ova dva velika logora, bilo je još više od četrdeset manjih logora. Svi logori bili su strogo odvojeni od vanjskoga svijeta i bili su okruženi bodljikavim žicama.⁹

⁸ <http://auschwitz.org/en/history/>

⁹ <http://auschwitz.org/en/history/>

Slika 4.1.1. Židovska oznaka iz Auschwitza

Na području Memorijalnog centra nalaze se različita područja koja se mogu razgledati kao što su sekcije istrebljenje, evidencija zločina, život zarobljenika, uvjeti života, zid smrti, plinske komore itd.

Iako je ovaj koncentracijski logor osmišljen kako bi se zatvarali Poljaci, Auschwitz je uskoro bio uključen u projekt namijenjen masovnom istrebljenju Židova pa se je broj zatvorenika konstantno povećavao. U 1942. godini, Židovi su bili najbrojnija etnička skupina u Auschwitzu.¹⁰ Auschwitz je bio najveći logor smrti na svijetu, u njemu se je koristio „industrijski“ način ubijanja otrovnim plinom što je omogućilo usmrćivanje iznimno velikog broja ljudi – najviše Židova i Roma. U sljedećoj tablici prikazan je ukupan broj zatvorenika prema nacionalnosti ili nekoj drugoj kategoriji.

¹⁰ <http://www.auschwitz.org/en/history/the-number-of-victims/overall-numbers-by-ethnicity-or-category-of-deportee>

Ukupni broj zatvorenika u Auschwitzu	
Kategorija	Broj
Židovi	1 milijun
Poljaci	70-75 tisuća
Romi	21 tisuća
Sovjetski ratni zarobljenici	15 tisuća
Ostali	10-15 tisuća
Ukupno	Otprilike 1,1 milijun

Tablica 4.1.1. Ukupni broj zatvorenika u Auschwitzu

U sklopu memorijalnog centra nalazi se i muzej koji posjeduje zbirku različitih predmeta vezanih za život u koncentracijskim logorima. Zbirke u muzeju uključuju predmete koji su zatvorenicima bili važni, a to su:

- oko 40 000 m³ obuće
- oko 3 800 različitih kofera, a na 2 100 se nalaze imena vlasnika
- oko 12 000 kuhinjskog posuđa
- raznovrsnih 470 proteza
- 397 različitih komada prugaste odjeće
- 246 talismana
- otprilike 4 100 raznih umjetničkih djela (otprilike 2 000 su napravili zatvorenici).¹¹

¹¹ <http://auschwitz.org/en/museum/historical-collection/>

U ovome muzeju nalazi se i arhiv koji prikuplja, čuva i pruža uslugu pretraživanja arhivske građe koja je najviše vezana za povijest koncentracijskog logora Auschwitz, a dijelom i za povijest drugih koncentracijskih logora. U arhivu se nalaze putovnice, mikrofilmovi, negativi, dokumentarni filmovi, memoari, računi nekadašnjih zatvorenika, dokumenti, materijali sa suđenja nacističkim radnim zločincima itd.¹²

Memorijalni centar i muzej Auschwitz-Birkenau najznačajnije je spomen-područje žrtvama Drugog svjetskog rata te je osobito značajan za čuvanje sjećanja o strahotama počinjenima u Drugome svjetskom ratu. Dio je mnogobrojnih edukativnih programa, promiče mir, toleranciju i jednakost nacija, a organizira i različite događaje kojima potiče razumijevanje Drugog svjetskog rata.

Drugi svjetski rat ostavio je ogromne posljedice na čovječanstvo pa su mu stoga postavljeni memorijalni spomenici diljem svijeta. Nemoguće je nabrojati sve spomenike i zgrade koje predstavljaju spomen-područja s obzirom na to da gotovo svake godine neki novi grad odluči izgraditi spomen-obilježje ovome ratu.

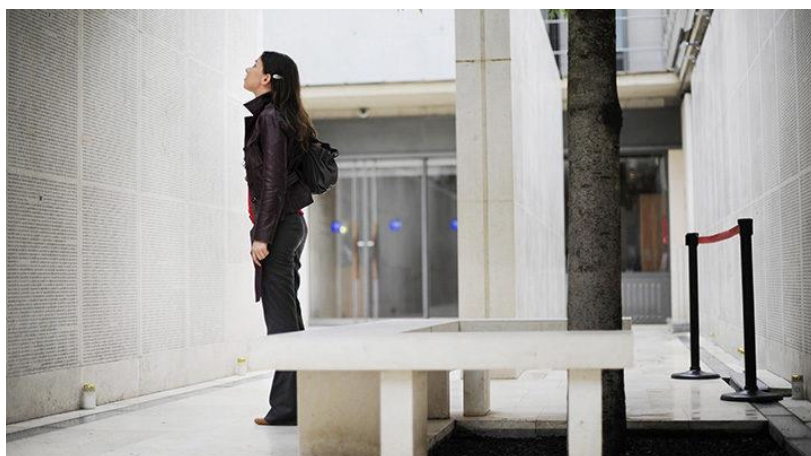
U Nizozemskoj se nalazi *Kuća Anne Frank* posvećena najpoznatijem djetetu žrtvi Drugog svjetskog rata. Anna Frank bila je sasvim obična židovska djevojčica koja je živjela u Nizozemskoj sve do njemačke okupacije kada se je morala skrivati. Za vrijeme skrivanja pisala je dnevnik koji je kasnije objavljen i po kojemu je postala planetarno poznata. Nažalost, Anna Frank je preminula u logoru, a preživio je samo njezin otac Otto koji je 1973. objavio *Dnevnik Anne Frank*. *Kuća Anne Frank* danas funkcionira kao muzej.¹³

¹² <http://auschwitz.org/en/museum/archives/>

¹³ <https://www.annefrank.org/en/anne-frank/who-was-anne-frank/>

U Berlinu se nalazi *Spomenik ubijenim Židovima Europe*. Ovaj spomenik posvećen je svim žrtvama genocida – Židovima koji su ubijeni u Drugom svjetskom ratu. U sklopu spomenika nalazi se informativni centar koji čuva dokumente mnogih žrtava.¹⁴

Zid imena kod memorijala Shoah nalazi se u Parizu. Na zidu su ugravirana imena 76 000 Židova, među kojima je bilo i 11 000 djece. Ti Židovi su deportirani iz Francuske kako bi se pomoglo kod ostvarivanja nacističkog plana za uništavanje Židova Europe. Većina je ubijena u Auschwitzu. Preživjelo je 2 500 Židova, a ovaj zid vraća identitet svim Židovima koje su nacisti htjeli ukloniti. Njihova imena uklesana su u kamen kako se nikada ne bi zaboravila.¹⁵

Slika 3.1.2. Zid imena kod memorijala Shoah u Parizu

¹⁴ <https://www.berlin.de/en/attractions-and-sights/3560249-3104052-memorial-to-the-murdered-jews-of-europe.en.html>

¹⁵ <http://www.memorialdelashoah.org/en/the-memorial/the-spaces-of-the-museum-memorial/the-wall-of-names.html>

4.2. Umjetnici o Drugom svjetskom ratu – primjeri u svijetu filma i književnosti

Različiti umjetnici crpili su nadahnuće iz teme Drugoga svjetskog rata pa danas ne postoji vrsta umjetnosti koja nije barem u nekom segmentu inspirirana Drugim svjetskim ratom. Odabrana umjetnička djela prikazana u ovome poglavlju izbor su autorice budući da se ne mogu prikazati sva umjetnička djela. Primjerice, filmska industrija uvelike se inspirirala Drugim svjetskim ratom. Tri istaknuta filma inspirirana Drugim svjetskim ratom su: *Život je lijep*, *Schindlerova lista* i *Pijanist*.

Život je lijep je film talijanskog redatelja Roberta Benignija iz 1997. godine koji tematizira talijansku židovsku obitelj koja se nada završetku rata i slobodi. Ovaj film u potpunosti prikazuje dramatičan prekid uobičajenih dnevnih zbivanja surovim ratnim događajima te propast čovjekovih najintimnijih želja. Film je osvojio tri Oscara.¹⁶

Schindlerova lista je film Stevena Spielberga iz 1993. godine, snimljen u crno-bijeloj tehnici. Film je dobio sedam Oscara i pet nominacija za Oskar, a posvećen je ratnim stradanjima u Poljskoj. Schindler je poduzetnik koji je na početku okrutan, ali kasnije želi pomoći Židovima te ih uspije spasiti preko tisuću.¹⁷

Pijanist je film Romana Polanskog iz 2002. godine. Tematizira život mladog pijanista koji svira u varšavskom getu u kavani i nastoji preživjeti Drugi svjetski rat. Skriva se od vlasti sve dok ga jedan časnik ne čuje kako svira te mu ne počne kriomice donositi hranu kako bi mogao uživati u njegovoj umjetnosti.

¹⁶ <https://mojtv.hr/film/6009/zivot-je-lijep.aspx>

¹⁷ <https://povijest.net/schindlerova-lista/>

Film je osvojio dva Oskara, a osobit značaj ovoga filma je da se bavi temom otuđenog pojedinca, pojedinca koji je u bijegu zbog ratnih strahota.¹⁸

Drugi svjetski rat bio je inspiracija i za neke od jugoslavenski redatelja, među njima i hrvatskih redatelja. Za vrijeme socijalističke Jugoslavije snimali su se brojni partizanski filmovi. Drugim riječima, filmovi koji su govorili o samome NOB-u s naglaskom na afirmativni ton. *Bitka na Neretvi* je jedan od odličnih primjera partizanskih filmova socijalističke kinematografije. Nastao je 1969. godine, a redatelj je Veljko Bulajić. Nakon osamostaljenja Hrvatske toj temi posvećeno je znatno manje pažnje, a naglasak u tim produkcijama drugačiji je od onog iz vremena socijalizma. Dobar primjer za to je film i serija *Duga mračna noć* redatelja Antuna Vrdoljaka iz 2004. godine. Serijal *Duga mračna noć* sastoji se od trinaest serija koje govore o ljudskim sudbinama u Slavoniji u Drugome svjetskom ratu.

Drugim svjetskim ratom inspirirali su se i brojni književnici. Tri istaknute knjige inspirirane Drugim svjetskim ratom su *Dječak u prugastoj pidžami*, *Kradljivica knjiga* i *Žena kojoj sam čitao*.

Dječak u prugastoj pidžami je roman Johna Boyna namijenjen mlađoj populaciji, ali je vrlo poučan i starijim čitateljima. Knjiga govori o dvojici dječaka, jedan dječak živi „na farmi“ (u koncentracijskom logoru) zato što je Židov, a drugi živi u otmjenoj kući iz koje se pruža pogled „na farmu“ zato što je sin zapovjednika koncentracijskog logora. Ova snažna knjiga o nepravdi, prijateljstvu i smrti približava tematiku Drugog svjetskog rata kroz oči djeteta.¹⁹

¹⁸ <http://film.lzmk.hr/clanak.aspx?id=1374>

¹⁹ <https://gkr.hr/Magazin/Prikazi/John-Boyne-Djecak-u-prugastoj-pidzami-ili-kako-vidjeti-rat-pravim-ocima>

Sljedeća slika prikazuje naslovnicu ove knjige s koje je razvidno da dva dječaka komuniciraju, odvojena bodljikavom ogradom koncentracijskog logora.

Slika 4.1.3.. Dječak u prugastoj pidžami, naslovnica

Kradljivica knjiga je roman Markusa Zusaka koji tematizira život djevojčice Liesel željne čitanja, a samu priču pripovijeda Smrt. Priča je smještena u Njemačku 1939. godine, a djevojčica Liesel spašava knjige od smrti i zaborava.²⁰

Žena kojoj sam čitao roman je Bernarda Schlinka u kojemu se govori o dječaku koji dane provodi čitajući priče zagonetnoj ženi koja ne zna čitati. Nakon nekoliko godina, ispada da je zagonetna žena zapravo bila nadglednica u Auschwitzu, a dvoje ljudi susreće se u sudnici jer je nadglednica optužena za smrt dvjestotinjak logorašica. Ovaj roman govori o ljubavi, problemu neznanja i moralne krivnje.²¹

Iz primjera triju navedenih filmskih ostvarenja i triju knjiga vidljivo je da su se umjetnici inspirirali različitim segmentima Drugog svjetskog rata. Neovisno

²⁰ <http://www.najboljeknjige.com/content/knjiga.aspx?BookID=2112>

²¹ <https://www.mvinfo.hr/clanak/bernhard-schlink-ena-kojoj-sam-citao>

o tome govore li umjetnička djela o ljubavi u to vrijeme, o ratnim razaranjima, o moralnoj krivnji ili propasti životnih očekivanja, evidentno je da su umjetnička djela pokušaj dijaloga sa sjećanjem na Drugi svjetski rat i uključivanja ratnih segmenata u svakodnevicu kako bi se oteli zaboravu. Zbog toga umjetnost pridonosi stvaranju narativa o Drugome svjetskom ratu te ga konstantno iznova popularizira kao temu za razmišljanje, o čemu govori i činjenica da su knjige i filmovi o ovoj tematici stvarani od samoga završetka Drugoga svjetskog rata pa sve do danas. Međutim, isto tako vidljivo je da su knjige i filmovi te druga umjetnička djela obuhvatila širok niz tema. Propituju se sve teme vezane za Drugi svjetski rat, od osobnih pa sve do političkih.

4.3. Spomenici i spomen-područja u Koprivnici

Spomenici i spomen-područja u Koprivnici vezani za Drugi svjetski rat danas nisu u potpunosti očuvani. Na području nekadašnje općine Koprivnica do 1986. godine bilo je ukupno 81 spomen-obilježje, 31 spomenik, 11 spomen-kosturnica, 10 spomen-bista, 24 spomen-ploče, 3 spomen-doma i 1 spomen-škola. Mnogobrojni od tih spomenika danas su uništeni ili su im naprosto promijenjena imena. Primjerice, u Drnju se nalazila škola koja je nosila ime Franje Mraza te je to ime promijenjeno. U Đelekovcu se nalazi škola koja se nekada zvala Dragica Pavlek kojoj je na koncu također promijenjeno ime (Hrženjak 2001: 87).

Na Spomen-području Danica nalazi se i skulptura „Izvidnica“. Ova skulptura djelo je kipara Ivana Sabolića, a skulptura je preseljena iz koprivničkog centra grada u Spomen-područje Danica. Radi se o brončanoj skulpturi vojnika koji jednom nogom kleči i drži uspravno pušku ispred sebe (Špoljar 2012 - 2015: 190). Skulptura je preseljena 5. travnja 1991. godine zbog odluke tadašnje vlasti HDZ-a koja je htjela izbrisati taj dio sjećanja iz kolektivne memorije.

Skulptura je izvorno postavljena 1955. godine, deset godina nakon što je Drugi svjetski rat završio. Sabolić je smatrao da je skulptura manje uspješna nego njegove druge skulpture pa je zbog toga nije smatrao važnom i nerado ju je spominjao u popisu svojih djela. Špoljar ističe da je skulptura bila predimenzionirana, antropomorfna skulptura, masivna, ali unatoč tome postala je dio identiteta središnjeg gradskog trga (Špoljar 2012 - 2015: 189).

Prema mišljenju M. Špoljara: „S vremenom, kroz konstruiranje kolektivne memorije prostora, taj kip postaje sastavni, nerazdvojni dio trga, a njegova memorijalna i ceremonijalna funkcija i monumentalna forma se hlade (Špoljar 2012 – 2015: 189)“. Nakon proteka određenog vremena, skulptura je u potpunosti zaživjela s prostorom središnjeg gradskog trga te nije bilo uopće moguće zamisliti taj prostor bez nje. Na sljedećoj slici prikazan je izgled središnjeg gradskog trga sa skulpturom prije nego što je uklonjena.

Slika 4.3.1. Skulptura na središnjem gradskom trgu

Zrinski trg je naziv današnjeg koprivničkog glavnog trga, a 1955. godine taj se trg zvao Trg Maršala Tita. Na tome trgu nalazio se ovaj spomenik koji je kasnije dislociran (Hrženjak 2001: 87). Pitanje koje se postavlja je: Kome je smetao taj spomenik i kako je moguće da se gotovo preko noći, bez javne

rasprave, vrše tako velike intervencije u javnome prostoru? (Špoljar 2012 – 2015: 189). Spomen-područje Danica sa skulpturom borca „Izvidnice“ prikazano je na idućoj slici.

Slika 4.3.2. Spomen-područje Danica sa skulpturom borca

Na Gradskom groblju u Koprivnici nalazi se grobnica palih boraca. Dvije partizanske kosturnice nalaze se na koprivničkom gradskom groblju. Jedna je velika centralna i u njoj se nalazi sedamdeset žrtava fašizma - civila i partizana. Druga je manja, nalazi se na samome ulazu na groblje te je u njoj pokopano sedam partizana.²²

U Sokolovcu, blizu Koprivnice, također se nalazi spomenik žrtvama fašizma i partizanskim borcima koji je izgrađen nakon Drugog svjetskog rata. Ovaj spomenik je obnovljen novcem stanovnika Sokolovca. Obnovljena je pristupna staza do spomenika te su nanovo ispisana imena žrtava.²³

²² <https://www.portalnovosti.com/obrisana-memorija-koprivnice>

²³ https://www.portalnovosti.com/samoinicijativno-uredile-spomenik?fbclid=IwAR3rb3u2KSfWCau-zgB5fsOuvfh3-CNQxeLEDm4XaonqThHiEmisCwC_8As

Prema autoru Hrženjaku u Velikoj Mučni nalazi se spomenik na kojemu je danas uništena petokraka zvijezda. U Sokolovcu je petokraka otuđena sa spomenika. Na spomeniku u Vlislavu je petokraka zvijezda premazana (Hrženjak 2001: 90). Spomenik u Sokolovcu je sjajan primjer djelomičnog devastiranja spomenika. Iako počinitelj koji je uklonio dio spomenika, nikad nije pronađen niti kažnjen, mještani naselja su odlučili zamijeniti uništeni dio s kipovima sokola koji se nalaze na grbu općine.

U Koprivnici i okolici Koprivnice nalaze se i drugi spomenici, koji su djelomice očuvani, a neki su spomenici nepovratno uništeni. Primjerice, u Lepavini se nalazi spomen-kosturnica, ali je oštećena zvijezda koja se nalazila na njoj. Na koprivničkoj Ciglani nalazila se spomen-ploča streljanim rodoljubima koja je u potpunosti uništena, a krivac nikada nije pronađen. U nekadašnjem logoru Danica nalazila se i muzejska postava posvećena NOB-u, ali ona je rasformirana 1991. godine (Hrženjak 2001: 89).

Muzej grada Koprivnice danas raspolaže s takozvanom *Zbirkom militaria* koju vodi i uređuje kustos Dražen Ernečić. *Zbirka militaria* je tematsko-predmetna zbirka u kojoj se nalaze različiti predmeti vezani za rat u Koprivnici od 13. stoljeća pa sve do današnjih dana. U zbirci se nalaze različiti predmeti koji su korišteni u vojne svrhe kao što su hladno i vatreno oružje, kacige, šljemovi, puške, topovi i sl. U ovoj zbirci naglasak je na vojnome životu grada Koprivnice u različitim povijesnim razdobljima. Međutim, važno je spomenuti da u Muzeju nema izložbe posvećene Drugom svjetskom ratu, odnosno zbirke koja se bavi samo tim ratnim razdobljem.²⁴

Svi ti spomenici žrtava i poginulih u Drugom svjetskom ratu na strani NOB-a podignuti su u vrijeme socijalističke Hrvatske. Spomenik pripadnicima

²⁴ <https://www.muzej-koprivnica.hr/zbirke/odjel-povijesti/zbirka-militaria/>

HOS-a u ratu od 1941.-1945. postavljen je 2016. godine u selu Donja Velika. Radi se o mjestu koje se nalazi u općini Sokolovac, udaljenoj 15 kilometara od Koprivnice. Tamo je postavljen spomenik na kojemu je upisano 66 stradalih osoba i žrtava Drugog svjetskog rata te poraća. Od ukupnog broja popisanih žrtava, iz naselja Donja Velika je 20 stradalih, iz Gornje Velike je također 20 žrtava, iz Hudovljana je 15 žrtava te iz Rovištanaca 11. Na sredini spomenika nalazi se mramorni križ kojem su upisane riječi *U spomen pripadnicima hrvatskih oružanih snaga poginulima u ratu 1941.-1945.* Na lijevom krilu spomenika upisani su i hrvatski branitelji koji su poginuli u Domovinskom ratu pa ovaj spomenik predstavlja spomen-obilježje dvaju ratova. Iz toga se može zaključiti da je cilj ovoga spomenika zapamtiti žrtve koje su poginule u ratovima u ovome području u 20. stoljeću te da se želi istaknuti da su žrtve iz Drugog svjetskog rata i Domovinskog rata jednako važne. Kultura sjećanja želi pamtiti svaku žrtvu, neovisno u kojem se ratu dogodila.²⁵ Navedena mjesta osim Donje Velike se također nalaze u općini Sokolovac koja je u Koprivničko-križevačkoj županiji.

Na području koprivničkog Kampusu Sveučilišta Sjever unutar 50 metara jedan od drugoga, nalaze se tri spomenika koja nose različita značenja. Jedan od njih je posvećen hrvatskim domobranima, a radi se o spomeniku koji je podignut petorici pripadnika Domobranske Koturaške bojne. Na spomeniku se ne nalaze imena svih preminulih, a za podizanje spomenika zaslužan je Stjepan Kozarića koji je inicijator same ideje. Spomenik je podignut uz pomoć predstavnika Hrvatskog domobrana, Središnjice iz Zagreba te ogranka hrvatskih domobrana iz Koprivnice. Odobrenje spomeniku dali su članovi zapovjedništva vojarne u Koprivnici.²⁶ Spomenik je postavljen mnogo prije nego što je prostor vojarne

²⁵ <https://kckzz.hr/zupan-prisustvovao-obljetnici-podizanja-spomenika-poginulim-domoljubima-za-vrijeme-drugog-svjetskog-rata/>

²⁶ http://www.safaric-safaric.si/grobista_cro/koprivnica_krizevac/12_koprivnica_vojarna/12_Koprivnica_vojarna.htm

postao Kampus, točnije u vrijeme kada je na tome prostoru bila vojarna JNA, odnosno HV-a. Spomenik je i dan danas predmet kontroverzi.

Uz spomenik hrvatskim domobranima, u Kampusu se nalazi bista Mihovila Pavleka Miškine, pjesnika rodom iz Đelekovca nedaleko od Koprivnice. U službenoj literaturi nije pronađen podatak kada je ta bista postavljena ni tko ju je postavio, no zasigurno Miškinina bista starija je od spomenika hrvatskim domobranima i podignuta je u vrijeme dok je ovo područje obuhvaćala vojarna Jugoslavenske narodne armije. Nagađa se da je to bilo u razdoblju 1970-tih godina prošloga stoljeća. U okviru uhićenja na terenu 9. svibnja 1942. uhićen je najistaknutiji podravski HSS-ovac Mihovil Pavlek Miškina. Stjepan Blažeković, izaslanik UNS-a odveo ga je u Zagreb, odakle je 10. svibnja zatočen u logor Jasenovac. Tamo je ubijen u lipnju 1942 (Dizdar 2017: 38). Osim tih dvaju spomenika u Koprivničkom kampusu tu se nalazi i spomenik podignut hrvatskim braniteljima iz Domovinskoga rata.

Slika 4.3.3. Spomenik hrvatskim domobranima u Koprivnici

4.4. Rituali u sjećanje na Drugi svjetski rat u Koprivnici i Hrvatskoj

Valja primijetiti kako je u Hrvatskoj, ali i u brojnim drugim zemljama, naročito snažno prisutna povijest 20. stoljeća, bogata dramatičnim događajima, a pogotovo zbivanja iz vremena Drugoga svjetskog rata (Najbar-Agičić 2014: 460).

Dan antifašističke borbe obilježava se 22. lipnja, kako u Koprivnici tako i u cijeloj Hrvatskoj. Taj dan je propisan Zakonom o blagdanima, spomendanima i neradnim danima u Republici Hrvatskoj. Kada je u pitanju geneza Dana antifašističke borbe, situacija je iznimno zanimljiva. Taj se praznik službeno slavi u Hrvatskoj tek od stjecanja nezavisnosti (1991.). Ranije se u Hrvatskoj kao Dan ustanka naroda Hrvatske slavio 27. srpnja. Potonji se datum slavio još od 1945. godine, a vezan je uz događaje u ličkom mjestu Srb, gdje je tog dana oružane akcije poduzelo lokalno srpsko stanovništvo (Najbar-Agičić 2014: 463). Dan antifašističke borbe obilježava se kako bi se održala sjećanja na 22. lipnja 1941. Toga dana je u šumi Brezovica pored Siska osnovan Prvi sisački partizanski odred. Zanimljivo je vidjeti da se danas taj dan u Hrvatskoj obilježava na različite načine. Primjer obilježavanja navodi profesorica Najbar-Agičić u svom članku. Ona piše da su se na taj dan paralelno odvijala dva događaja potpuno oprečnog ideološkog predznaka, tijekom kojih se isto povijesno razdoblje, u ovom slučaju razdoblje Drugoga svjetskog rata, pa i iste osobe i događaji, tumačila na posve različit način. U šumi Brezovica kraj Siska održana je službena proslava Dana antifašističke borbe, na kojoj su uz veterane NOB-a sudjelovali najviši državni dužnosnici i predstavnici lokalnih vlasti, dok se istovremeno u jednoj drugoj šumi, kraj jame Jazovka na Žumberku održavao tzv. Spomen-pohod na Jazovku, komemorativni događaj koji je imao politička i vjerska obilježja (održavao se križni put i služila sveta misa) u organizaciji nekih udruženja i

političkih stranaka desne i ultra-desne političke opcije (Najbar- Agičić 2014: 462).

U gradu Koprivnici Dan antifašističke borbe, 22. lipnja 2019. godine prigodno obilježen polaganjem vijenaca i paljenjem svijeća na spomen-području Danica, na Gradskom groblju kod središnjeg križa te kod grobnice palih boraca, na židovskom groblju, na pravoslavnom groblju, na groblju u Jagnjedovcu i kod spomenika Mihovilu Pavleku Miškini koji se nalazi u Kampusu.²⁷ Na sljedećoj slici prikazani su vijenci uz spomen-ploču antifašističkoj borbi.

Slika 4.4.1. Obilježavanje Dana antifašističke borbe u Koprivnici

U Koprivnici se obilježava i Međunarodni dan sjećanja na holokaust, koji se obilježava 27. siječnja od 2005. godine. U 2018. godini ovaj je dan obilježen izložbom Through Miranda's Eyes (Kroz Mirandine oči) koja je održana u sinagogi u Koprivnici. Izložba je zapravo međunarodni projekt koji govori o genocidu koji je izvršen nad romskom populacijom za vrijeme Drugog svjetskog

²⁷ <https://koprivnica.hr/uncategorized/polaganjem-vijenaca-i-paljenjem-svijeca-svecano-je-obiljezen-dan-antifasisticke-borbe/>, 4.8.2019.

rata. Ova izložba vrlo je važna zato što govori o povijesti naroda koji su trebali biti zaboravljeni.²⁸

Još jedna važna, ali indirektna uspomena na Drugi svjetski rat je i obilježavanje rođendana Mihovila Pavleka Miškine, koprivničkog književnika koji je bio politička žrtva režima Nezavisne Države Hrvatske. Učenici Osnovne škole Mihovila Pavleka Miškine tako obilježavaju datum njegova rođenja uz prigodni program književne tematike. Na isti dan lokalni čelnici HSS-a svake godine polažu cvijeće kod njegove biste u Kampusu.²⁹

I Dan antifašističke borbe i Dan sjećanja na žrtve holokausta su novi spomen-dani, uvedeni u službeni kalendar nakon promjena početka 1990-ih. U doba socijalizma u Koprivnici obilježavali su se drugi datumi: 7. studenog Dan grada u spomen na proglašenje Podravske republike te 5. svibnja Oslobođenje Koprivnice 1945. Dan grada 7. studenog obilježavao se zato što su prostori oko Koprivnice, neslužbeno nazvani Podravska republika, tada oslobođeni. Oslobođenje Koprivnice slavilo se 5. svibnja zato što su na taj datum partizanske jedinice Jugoslavenske armije oslobodile Koprivnicu od fašističke okupacije.

Zanimljivo je i obilježavanje ranije spomenute Podravske republike kako u školskim udžbenicima za osnovnu školu nije moguće pronaći informacije o Podravskoj republici što samo govori u prilog činjenici da se taj pojam nastoji zaboraviti. S obzirom na uspostavljanje Podravske republike, u prošlosti se Dan grada Koprivnice slavio 7. studenog, a od 29. srpnja 1993. godine kao Dan grada Koprivnice zato što je 4. studenog 1356. godine poveljom hrvatsko-ugarskog kralja Ludovika I Anžuvina proglašena slobodnim kraljevskim gradom. Tjednik *Glas Podravine* koji izlazi u Koprivnici od 1950. redovito je pisao o proslavama

²⁸ <https://kckzz.hr/en/izlozboj-u-koprivnickoj-sinagogi-obiljezen-medunarodni-dan-sjecanja-na-zrtve-holokausta/>

²⁹ <https://drava.info/2017/09/mihovil-pavlek-miskina-130-godina/>

u spomen na oslobođenje Koprivnice 1943., jer povodom 7. studenoga slavio se je i Dan grada. (Šadek 2016: 158)

4.2. Spomen-područje Danica

Logor Danica spada u ustaške koncentracijske logore kako je navedeno ranije u radu. Ranije spomenuto u radu, bio je prvi logor osnovan u Nezavisnoj Državi Hrvatskoj. Osnovan je 15. travnja 1941. godine u Koprivnici. Bio je smješten u napuštenim prostorima nekadašnje tvornice kemijskih proizvoda. Radio je do kraja travnja 1942. godine, odnosno punih godinu dana. Logorom su zapovijedali Martin Nemeč i Nikola Herman, a kroz logor je prošlo 5600 osoba (Deverić, Fumić 2008: 41).

Što se tiče konačne brojke nastradalih u logoru Danica i njihovih imena, mnogo toga možemo pronaći u knjigama Zdravka Dizdara „Logor Danica u Koprivnici 1941.-1943. Autor radi na tome da uskoro objavi i treći dio knjige. Dizdar navodi u prvom djelu svoje knjige da o dosadašnjim istraživanjima može se osobnom indentifikacijom utvrditi podatci za 4.348 logoraša Danice zatočenih prema bilo kojoj osnovi. Od toga je prema spolu bilo 3.501 muškarac i 369 žena, te 107 djece. Od logoraša Danice s osobnim podacima, bilo je 3.902 muškog i 444 ženskog spola. Prema nacionalnoj pripadnosti bilo je 2.828 Srba; 812 Židova; 504 Hrvata; 124 Roma, 30 Muslimana, 15 Crnogoraca, 13 Slovenaca, 5 Mađara, 4 Ukrajinca, po 3 Čeha i Makedonaca, po 2 Rusa i Rusina te 1 Rumunj (Dizdar 2017: 182).

Na mjestu nekadašnjeg logora Danica danas se nalazi Spomen-područje Danica. Ovim područjem danas upravlja Muzej grada Koprivnice. Godine 1975. počelo se razmišljati o izgradnji Spomen-područja na nekadašnjem mjestu logora. Cjelokupni plan spomen-područja je izgradio arhitekt Lenko Pleština 1979. godine, a on je za to angažiran 1977. godine. Ideja je bila da Spomen-područje Danica prođe dvije faze rekonstrukcije – prva faza je trebala biti restauracija

postojećih objekata, a druga izgradnja novih objekata. Do druge faze nikada nije došlo. U 1981. godini dovršena je prva faza. Tijekom 1990. godina, odnosno od 1991. do 2003. godine, ovo područje je bilo zapušteno i neodržavano, a danas se održava u skladu s mogućnostima.³⁰ Spomen-područje Danica prostire se na vrlo velikoj površini, a u blizini se nalaze industrijska zona i brojne tvornice. Duljina parcele na kojoj se nalazi spomen-područje je 180 metara, a širina je od 50 pa do 100 metara. U sklopu spomen-područja nalaze se različiti objekti:

- Ulazni objekt
- Vodotoranj
- Konjušnica
- Stari zid
- Spomenik autora Ivana Sabolića
- Tri stambene zgrade
- Stara lokomotiva (Laszlo 2008: 21-22).

Na sljedećoj slici prikazano je cjelokupno područje Spomen-područja Danica.

³⁰ <https://www.muzej-koprivnica.hr/o-nama/objekti-i-zbirke/danica/>

Slika 4.2.1. . Cjelokupno područje Spomen-područja Danica

Općenito, cijelo Spomen-područje Danica je danas u poprilično lošem stanju, a dodatan problem je i to što prehrambena industrija koristi dio ovoga prostora kao parkiralište za kamione. Ulazni objekt je sagrađen od betona te je očuvan, a uz određene zahvate, može ga se ponovno urediti. Vodotoranj je obnavljan i konstrukcija mu je u dobrome stanju, ali je zapušten. Konjušnica je u dobrome stanju, a njezina je unutrašnjost preuređena za potrebe spomen-muzeja, koji se je nekada ovdje nalazio (Laszlo 2008: 21). Vodotoranj Spomen-područja Danica prikazan je na sljedećoj slici.

Slika 4.2.2. Vodotoranj Spomen-područja Danica

Stari zid je u dobrome stanju, a paralelno s njim nalazi se memorijalni zid. Nažalost, dio ploča na kojima su se nalazila imena žrtava je uništen te su imena žrtava izgubljena. Osim toga, danas se na području Spomen-područja Danica – kao što je već spomenuto – nalazi Spomenik „Izvidnica“ koji je napravio Ivan Sabolić i prikazuje partizana. Spomenik je izrađen od bronce te nije teže oštećen. Ovaj spomenik nije se inicijalno nalazio u Spomen-području, nego je preseljen sa središnjeg gradskog trga. Tri stambene zgrade su potpuno prazne i treba ih u potpunosti sanirati. Stara lokomotiva koja je pripadala Spomen-području Danica nalazi se uz Glavni kolodvor u Zagrebu, ali trebalo bi inzistirati na povratku u Koprivnicu (Laszlo 2008: 22).

Spomen-područje Danica je službeno djelomice obnovljeno, ali i danas je zapravo ruševno i u lošem stanju. U obilasku Spomen-područja Danica zatečen je popriličan nered (zapuštenost) pa se postavlja pitanje zašto mjesto ovakve kulturne i povijesne vrijednosti ne dobiva više pažnje.

5. Zatiranje prošlosti

Predmeti koji pripadaju kulturno-povijesnoj baštini nisu obični predmeti. O uništavanju običnih predmeta nema potrebe raspravljati budući da su razlozi uništavanja kulturno-povijesne baštine u potpunosti drugačiji od razloga za uništavanje običnih predmeta. Kada se pokušava uništiti kulturno-povijesna baština, pokušava se promijeniti, negirati ili uništiti identitet društvene skupine kojoj ta baština pripada. Kada se prakticira sustavno uništavanje baštine, jasno je da iza toga stoji moćna skupina koja se uspijeva nametnuti kao dovoljno dominantna i koja želi u potpunosti uništiti identitet jednoga razdoblja ili jedne skupine (Sjekavica 2012: 57). Nadalje, pitanje je koja se sjećanja žele sačuvati u kolektivu. Sjećanje se može promatrati kao društveni konstrukt, a može biti individualno ili institucionalno (ako je to interpretacija povijesti koju nude moćnici). Kolektivno sjećanje naroda ovisi o političkim strujanjima koja su trenutno na vlasti. U tome slučaju, sjećanje se ne može izbrisati, nego se ignorira i ostavlja po strani sve dok opet ne postane pogodno. Naime, s promjenom društvenih režima mijenjaju se i prikladna sjećanja, odnosno povijesni zapisi. Ono što je jednom političkom sustavu prihvatljivo, drugome je u potpunosti neprihvatljivo (Banjeglav 2012: 94).

Nakon Drugog svjetskog rata u Hrvatskoj je postavljen niz spomenika kojima je cilj bio poduprijeti važeću ideologiju zasnovanu na antifašizmu i Narodnooslobodilačkom pokretu. Ukupno je postavljeno oko šest tisuća spomenika diljem Republike Hrvatske. Cilj tih spomenika bio je sačuvati sjećanja na žrtve zločina te zahvaliti ljudima koji su se borili protiv fašizma i nacizma. Također, željeli su dati ideološki temelj i legitimitet komunističkim vlastima (Sjekavica 2012: 70).

Nakon stvaranja suverene i neovisne Republike Hrvatske 1990. godine, nova vlast je odlučila radikalno prekinuti svaku povezanost s dotadašnjim društvenim

poretkom te je u potpunosti negirala sve vrijednosti tog društvenog poretka. Spomenici Narodnooslobodilačkog pokreta tako su pogrešno tumačeni i javila se potreba za njihovim uništavanjem. Spomenici NOB-u u Hrvatskoj su se uništavali od 1990. pa sve do 2000. godine (Sjekavica 2012: 70). Jedan dio spomenika je uništen, jedan dio je modificiran, a jedan dio nije uništavan, ovisno o tome gdje su se spomenici nalazili i koje je bilo vladajuće mišljenje o njima.

Kao i u gradu Koprivnici, u cijeloj su Hrvatskoj javne ustanove, ulice i trgovci mijenjali imena. Sudbinu preimenovanih javnih prostora dijelili su i spomenici. U pokretu uništavanja, stradali su mnogobrojni spomenici, spomen-ploče i obilježja borbe protiv fašizma i nacizma. Spomenici su postali jedno od oruđa nove vlasti pomoću kojih se javnosti prezentiralo čega i kako se treba sjećati, a što zaboraviti, iz razdoblja Drugog svjetskog rata (Banjeglav 2012: 98).

U 1991. godini mnogobrojni spomenici iz Drugog svjetskog rata u Hrvatskoj su bili uklonjeni iz javnog prostora, a nad mnogima je izvršen vandalizam i potpuna devastacija. Dekonstrukcija spomenika omogućuje da se promijene kolektivna sjećanja jer uzrokuje zaboravljanje. Smatra se da je u periodu od 1990. do 2000. godine u Hrvatskoj srušeno, oštećeno ili uklonjeno 2964 spomenika, a od toga je 731 spomenik imao visoku kulturnu ili umjetničku vrijednost (Banjeglav 2012: 100). Špoljar smatra da je u ovome razdoblju u Hrvatskoj vladala opća atmosfera rušenja spomenika te da je ona prouzročila broj od nekoliko tisuća srušenih ili uništenih spomenika (kipova, spomen obilježja i sl.). Smatra da se je ista ta atmosfera događala i u mnogim drugim gradovima u 80-im i 90-im godinama prošlog stoljeća (Špoljar 2012 – 2015: 187).

Nakon smrti Franje Tuđmana 1999. godine došlo je do promjene službene politike vezane za spomenike antifašističkoj borbi. Stjepan Mesić je 2001. godine govorio na proslavi šezdesete obljetnice ustanka protiv fašizma u Hrvatskoj. Rekao je slijedeće: „Rušenje spomenika koji su podsjećali na njih, a što je u proteklom desetljeću nažalost bila masovna pojava, dijelom poticana, a dijelom

tolerirana od tadašnje vlasti, sramota za svakog časnog građanina ove zemlje. baš kao i podizanje obilježja notornim zločincima, čemu se, ne znam zbog čega, ni ova današnja vlast nije dovoljno energično oduprla” (Banjeglav 2012: 117).

Nakon 2000. godine, uslijedila je brza obnova različitih spomenika vezanih za antifašističku borbu. No brojni spomenici i danas nisu obnovljeni te će trebati još mnogo vremena i sredstava da se poništi šteta koja je učinjena konstantnim sakrivanjem povijesti.

Od 1955. godine, odnosno od postavljanja spomenika „Izvidnica“ na središnji gradski trg u gradu Koprivnici, pa sve do njegova uklanjanja koje se je zbio 1991. godine u travnju, u Koprivnici se je davala velika pažnja spomenicima Drugog svjetskog rata. Spomenik je postavljen deset godina nakon rata, kada se je smatralo da je obaveza ili moda postaviti spomenike – smatralo se da je nužno postaviti spomenike jer ih svi već imaju. U samome centru Koprivnice nalazi se Osnovna škola Antun Nemčić Gostovinski na kojoj se je nalazila spomen ploča s imenima gimnazijalaca koji su poginuli u NDH. Naime, zgrada ove osnovne škole nekada je bila gimnazija. Spomen ploča postavljena je 1965. godine, a 1991. godine je za vrijeme obnove škole izgubljena ili potpuno prekrivena žbukom. Većina drugih spomen ploča na razdoblje Drugog svjetskog rata u Koprivnici je skinuta. Dio je pohranjen u Muzeju grada Koprivnice, a dio je izgubljen (Petrić 2012: 71). Također, povijest se je htjela zaboraviti i promjenom imena gradskih ulica i trgova te gradskih škola, ako su imena vezana za narodnooslobodilačku borbu. U sljedećoj tablici prikazane su promjene imena nekih trgova i ulica.

Promjene naziva ulica i trgova	
Nazivi do 1991. Godine	Nazivi nakon 1991. Godine
Trg maršala Tita	Zrinski trg
Ulica JNA	Đure Estera
Ulica oslobođenja	Starogradska

32. divizije	Ulica Hrvatske državnosti
28. slavonske divizije	Tome Blažeka

Tablica 5.1. Promjene imena ulica i trgova

Što se tiče 32. divizije, po kojoj je navedena ulica dobila naziv, specifična je po tome što se sastojala od dviju brigada, „Braća Radić“ i „Matija Gubec“. To je bila divizija u kojoj je aktivno sudjelovao Franjo Tuđman (bivši predsjednik Republike Hrvatske) i obavljao dužnost političkog komesara sve do početka srpnja 1944. godine. Nakon 1991. godine ulica 32. divizije mijenja naziv u Ulicu Hrvatske državnosti.

Za vrijeme 1991. godine promijenjena su i imena obrazovnih ustanova. Do 1991. godine, ustanove ovoga tipa imale su imena po žrtvama fašizma, poginulim pripadnicima Narodnooslobodilačke vojske ili po danu oslobođenja Koprivnice. U sljedećoj tablici prikazana je vrsta obrazovnih ustanova, naziv koji je bio do početka 1990-ih godina te novi naziv (Petrić 2012: 72).

Promjene imena obrazovnih ustanova		
Vrsta ustanove	Nazivi do 1990-ih	Novi naziv
Vrtić	Marica Prvčić	Tratinčica
Osnovna škola	Mira Bano	Antun Nemčić Gostovinski
Osnovna škola	7. studeni 1943.	Braća Radić
Osnovna škola	Branko Jambrešić Zriko	Đuro Ester
Gimnazija	Ivo Marinković	Fran Galović

Tablica 5.2. Promjene imena obrazovnih ustanova

Današnja Gimnazija Fran Galović u Koprivnici, nekoć je nosila naziv Ivo Marinković, prema osobi koja je bila pripadnik NOB-a i narodni heroj Jugoslavije. Ukupno, do kraja 1991. godine u Koprivnici je više od pedeset imena ulica i trgova nosilo imena povezana s Narodnooslobodilačkom borbom, poginulim borcima ili žrtvama fašizma, a ukupno je to bilo više od polovice svih imena koprivničkih ulica i trgova. Naknadno je promijenjeno više od četrdeset tih naziva (Petrić 2012: 73).

6. Zaključak

U školskim udžbenicima povijest se često definira kao učiteljica života, no iskustvo nas uči da je povijest za prosječnog čovjeka skup kolektivnih sjećanja koja su odabrali pobjednici i koje vladajući promoviraju u sklopu svoje politike povijesti. Pobjednici su oni koji odlučuju što će postati službena povijest, moćnici su oni koji odlučuju koja je službena politika povijesti. No ipak, povijest je, kao takva, zbir sjećanja, kako kolektivnih tako i pojedinačnih i zbog toga je nemoguće sakriti njezine dijelove ili ih naprosto izbrisati. Predmeti iz povijesti neke zajednice u sebi čuvaju vrijednost te zajednice te tako postaju materijalni činitelji identiteta zajednice. Ti predmeti nisu jednostavan zbroj materijala od kojih su sastavljeni, nisu forma koja ih predstavlja. Oni u sebi sadrže dodanu, memorijsku vrijednost. Predmeti, a posebice spomenici često su usmjereni razvijanju kolektivnog pamćenja nekoga događaja, razdoblja ili osobe pa im se dodaje pridjev memorijskih. Memorijski spomenici omogućuju memoriju, odnosno pamćenje, a „pamćenje čovjeku omogućuje cijeli spektar prostorno-vremenskih prenošenja odrednica vlastitog identiteta“. Nadalje, „sposobnost da se prisjetimo vlastite prošlosti i da se s njom identificiramo, egzistenciji daje smisao, svrhu i vrijednost.“ (Sjekavica 2012: 59) „Čovjek je kroz povijest obogatio svoja sjećanja mitologijom, simbolima i znakovima. Baština mu omogućuje da se poveže s prošlošću i da prevlada prostorne i vremenske barijere te da na greškama iz povijesti nauči kako razviti skladniju, harmoničniju sadašnjost i budućnost“ (Sjekavica 2012: 59).

Drugi svjetski rat odvijao se je na području gotovo cijelog svijeta (tri kontinenta) u periodu od 1. rujna 1939. godine do 2. rujna 1945. godine. Ostavio je brojne neizbrisive posljedice na cjelokupno čovječanstvo. U ovome radu promatrana su zbivanja za vrijeme Drugog svjetskog rata u Europi, u Hrvatskoj te posebice u gradu Koprivnici.

Naglasak rada je na promatranju posljedica koje je rat ostavio na čovječanstvo te na utjecaju Drugog svjetskog rata na javni prostor europskih zemalja, Republike Hrvatske i grada Koprivnice. Za vrijeme Drugog svjetskog rata stvorena je Nezavisna Država Hrvatska koja je dopuštala primjenu nasilja po uzoru na fašističke i nacističke načine postupanja s ljudima koji nisu odgovarali hitlerovskoj ideologiji. Protiv tih zločina borili su se antifašisti i članovi NOB-a.

Povijest oblikuje javne prostore svojim utjecajem na svaki segment javnoga prostora. Zgrade, ostatci zgrada, spomenici, ukrasni predmeti, imena ulica i trgova, način gradnje grada i mnogi drugi činitelji stvoreni kroz povijest oblikuju javni prostor. Upravo zbog toga, Drugi je svjetski rat nepovratno promijenio javne prostore svijeta.

Drugi svjetski rat bio je prisutan u gradu Koprivnici i ostavio je materijalne povijesne dokaze koji su kroz povijest bili više ili manje dostupni javnosti. Različite društvene strukture u razdoblju nakon 1991. godine počele su promovirati narativ u kojemu Drugi svjetski rat nije važan, narativ koji je htio zaboraviti Drugi svjetski rat. Međutim, iako se na području Koprivnice i okolice može vidjeti sukob spomen obilježja, odnosno sjećanja, povijest je nemoguće u potpunosti zaboraviti (Petrić 2012: 74). Za razvitak svakoga naroda nužno je sjećati se prošlosti i obilježavati važne povijesne trenutke. Do 1990. godine u Hrvatskoj su postojali antifašistički spomenici, spomen područja i spomendani proslave borbe protiv fašizma. Od 1990. godine do 2000. godine u Hrvatskoj je gotovo u potpunosti zanemarinana cjelokupna kulturno-povijesna baština vezana za Drugi svjetski rat te je ponekad čak i namjerno devastirana. Nakon 2000. godine uslijedila je obnova, ali trebat će još dugi niz godina kako bi se ispravila počinjena šteta.

U gradu Koprivnici, Drugi svjetski rat je također ostavio neizbrisive tragove na kulturno-povijesnu baštinu. Jedan dio te kulturno-povijesne baštine je sačuvan, no veći dio je potrebno obnoviti budući da je sustavno uništavan. Najznačajniji

spomenik, tj. spomen-područje Drugome svjetskom ratu na području Koprivnice je logor Danica koji je bio prvi koncentracijski logor na području Hrvatske.

Obilježavanje Dana antifašističke borbe i Dana sjećanja na žrtve holokausta, kao i svih drugih spomendana vezanih za Drugi svjetski rat ima višestruku funkciju. Prva funkcija je sprečavanje zaborava, individualnog i kolektivnog. Rituali obilježavanja važnih dana pomažu ljudima osvijestiti da su se ti povijesni događaji, koliko god mučni bili i koliko ih god željeli potisnuti u zaborav, ipak dogodili. Druga funkcija je senzibilizacija lokalnog stanovništva s veličinom tragedije i obujmom užasa koji su se dogodili kako bi se slične tragedije spriječile i kako se ne bi ponavljale u budućnosti.

U Koprivnici, dana _____, potpis _____

7. Literatura

Knjige

1. Deverić, M., Fumić, I. (2008.), *Hrvatska u logorima*, Savez antifašističkih boraca i antifašista Republike Hrvatske, Zagreb
2. Hrženjak, J. (ur.), 2001., *Rušenje antifašističkih spomenika u Hrvatskoj 1990-2000*, Savez antifašističkih boraca Hrvatske
3. Karačić, D., Banjeglav, T., Govedarica, N. (2012.), *Revizija prošlosti, Politike sjećanja u Bosni i Hercegovini, Hrvatskoj i Srbiji od 1990. godine*, Asocijacija Alumni Centra za interdisciplinarnu postdiplomske studije, Sarajevo
4. Najbar-Agičić, M. (2018.), *Zla prošlost, Suočavanje s prošlošću koja opterećuje*, Srednja Europa, Zagreb
5. Sulzberger, C. L. (2005.) *Drugi svjetski rat*, prvi i drugi dio, Marjan tisak, Split
6. Šadek, V. (2017.), *Podravina u Drugom svjetskom ratu i poraću*, Meridijani, Zagreb
7. Steindorff, L (2006.), *Povijest Hrvatske – Od srednjeg vijeka do danas*, Naklada Jesenski i Turk, Zagreb
8. Dizdar, Z. (2017.) *Logor Danica u Koprivnici 1941.-1942.*, Muzej grada Koprivnice, Koprivnica

Časopisi, članci

1. Charkhchian, M., Abdolhadi Daneshpour, S. (2010.), „Introduction to Multiple Dimensions of a Responsive Public Space“, *Prostor, Znanstveni časopis za arhitekturu i urbanizam*, str. 218. – 227.
2. Čimin, R. (2015.), „Revitalizacija koprivničke renesansne tvrđave: problemi, mogućnosti i smjernice“, *Radovi Zavoda za znanstveni rad, HAZU Varaždin*, br. 26., str. 115. – 132.
3. Dizdar, Z. (2008.), „Žene u logoru Danica kraj Koprivnice 1941. – 1942. godine“, *Podravski zbornik*, 159. – 208.
4. Laszlo, Ž. (2008.), „Spomen-područje logora Danica“, *Podravski zbornik*, str. 21. - 28.
5. Petrić, H. (2012.), „Sukob sjećanja i simbola“, *Podravski zbornik*, str. 66. – 75.
6. Planić-Lončarić, M. (1984.), „Organizacija Koprivnice do 19. st.“, *Radovi IPU*, str. 7. -31.
7. Prelog, M., Fischer, M., Planić-Lončarić, M., (1985.), „Umjetnička topografija – model“, *Radovi IPU*, str. 7. – 23.
8. Sadeghi, G., Wang, Y. (2016.), „Role of Public Space on Social Identity“, *International Journal od Humanities and Cultural Studies*“, Vol. 3., No. 2., str. 1525. – 1531.
9. Sjekavica, M. (2012.), „Sustavno uništavanje baštine – prema pojmu kulturocida/heritocida“, *Baština u fokusu*, No. 43., str. 57. – 75.

10. Standler, R. B. (2011.), „What is History and why is History Important?“, <http://216.92.93.249/wh.pdf>
11. Šadek, Vladimir. 2016. „Prilozi za povijest Koprivnice i okolice u vrijeme Podravske republike,“(7. XI. 1943. — 9. II. 1944.). *Podravina: časopis za multidisciplinarna istraživanja* Vol. 15. No. 30., str. 156. – 173.
12. Špoljar, M. (2012. – 2015.), „Koprivnica: spomenik i trg, Od ideološkog do apstraktnog znaka (i obrnuto), u: Anali Galerije Antuna Augustinčića“, *Simpozij Problem spomenika: spomenik danas*, br. 32 – 33, 34 - 35
13. Žanić, M. (2007.), „Važnost rituala u poslijeratnom razdoblju: primjer Vukovara“, *Polemos*, 10, str. 73. – 90.
14. Najbar-Agičić, M. (2014.), „Titova bista i „vruće“ ljeto hrvatsko ljeto. Politička upotreba povijesti u Hrvatskoj – ljeto 2014“., *ACTA HISTRIA* 23, 2015, 3, pp. 309-590., str. 459. – 474.

Internetski i ostali izvori

1. Razglednice
<https://library.foi.hr/razglednice/index.php?page=prikaz&id=&z=&kat=&pojam=SINAGOGA> (Datum pristupanja: 01.08.2019.)
2. Židovska općina Koprivnica <http://www.cendo.hr/Opcine.aspx?id=9#9>
(Datum pristupanja: 01.08.2019.)
3. Obrisana memorija Koprivnice <https://www.portalnovosti.com/obrisana-memorija-koprivnice> (Datum pristupanja: 02.08.2019.)

4. Samoinicijativno uredile spomenik https://www.portalnovosti.com/samoinicijativno-uredile-spomenik?fbclid=IwAR3rb3u2KSfWCau-zgB5fsOuvfh3-CNQxeLEDm4XaonqThHiEmisCwC_8As (Datum pristupanja: 02.08.2019.)
5. Dan antifašističke borbe <https://www.sabor.hr/hr/o-saboru/povijest-saborovanja/vazni-datumi/22-lipnja-dan-antifasisticke-borbe> (Datum pristupanja 03.08.2019.)
6. Obilježavanje Dana antifašističke borbe <https://koprivnica.hr/uncategorized/polaganjem-vijenaca-i-paljenjem-svijeca-svecano-je-obiljezen-dan-antifasisticke-borbe/> (Datum pristupanja: 04.08.2019.)
7. Međunarodni dan sjećanja na žrtve holokausta <https://koprivnica.hr/novosti/medunarodni-dan-sjecanja-na-holokaust-27-sijecnja/> (Datum pristupanja: 04.08.2019.)
8. Logor „Danica“ <https://drava.info/2019/04/prostor-ustaskog-logora-danica-do-daljnjeg-bez-znacajnijih-intervencija-osim-ako/> (Datum pristupanja: 04.08.2019.)
9. Izložba u sinagogi <https://kckzz.hr/en/izlozbom-u-koprivnickoj-sinagogi-obiljezen-medunarodni-dan-sjecanja-na-zrtve-holokausta/> (Datum pristupanja: 04.08.2019.)
10. Rođendan Mihovila Pavleka Miškine <https://drava.info/2017/09/mihovil-pavlek-miskina-130-godina/> (Datum pristupanja: 04.08.2019.)
11. Sjećamo li se Danice? <http://povijest.net/2018/?p=3030> (Datum pristupanja: 05.08.2019.)

12. Auschwitz – history <http://auschwitz.org/en/history/> (Datum pristupanja: 12.08.2019.)
13. The number of victims <http://www.auschwitz.org/en/history/the-number-of-victims/overall-numbers-by-ethnicity-or-category-of-deportee> (Datum pristupanja: 12.08.2019.)
14. Historical collection <http://auschwitz.org/en/museum/historical-collection/> (Datum pristupanja: 12.08.2019.)
15. Museum archives <http://auschwitz.org/en/museum/archives/> (Datum pristupanja: 12.08.2019.)
16. Anna Frank house <https://www.annefrank.org/en/anne-frank/who-was-anne-frank/> (Datum pristupanja: 13.08.2019.)
17. Memorial to the murdered Jews of Europe
<https://www.berlin.de/en/attractions-and-sights/3560249-3104052-memorial-to-the-murdered-jews-of-europe.en.html> (Datum pristupanja: 13.08.2019.)
18. Schindlerova lista <https://povijest.net/schindlerova-lista/> (Datum pristupanja: 13.08.2019.)
19. Život je lijep <https://mojtv.hr/film/6009/zivot-je-lijep.aspx> (Datum pristupanja: 13.08.2019.)
20. Pijanist <http://film.lzmk.hr/clanak.aspx?id=1374> (Datum pristupanja: 13.09.2019.)
21. Dječak u prugastoj pidžami <https://gkr.hr/Magazin/Prikazi/John-Boyne-Djecak-uprugastoj-pidzami-ili-kako-vidjeti-rat-pravim-ocima> (Datum pristupanja: 13.08.2019.)

22. Kradljivica knjiga
<http://www.najboljeknjige.com/content/knjiga.aspx?BookID=2112>
(Datum pristupanja: 13.08.2019.)
23. Žena kojoj sam čitao <https://www.mvinfo.hr/clanak/bernhard-schlink-ena-kojoj-sam-citao> (Datum pristupanja: 13.08.2019.)
24. Zid imena <http://www.memorialdelashoah.org/en/the-memorial/the-spaces-of-the-museum-memorial/the-wall-of-names.html> (Datum pristupanja: 15.08.2019.)
25. Second World War <https://www.britannica.com/event/World-War-II#ref53531> (Datum pristupanja: 18.08.2019.)
26. Zbirka militaria <https://www.muzej-koprivnica.hr/zbirke/odjel-povijesti/zbirka-militaria/> (Datum pristupanja: 15.09.2019.)
27. Spomenik poginulim domoljubima <https://kckzz.hr/zupan-prisustvovao-obljetnici-podizanja-spomenika-poginulim-domoljubima-za-vrijeme-drugog-svjetskog-rata/> (Datum pristupanja: 15.09.2019.)
28. Povijest <http://www.enciklopedija.hr/natuknica.aspx?id=49831>,
(Datum pristupanja: 21.09.2019.)
29. Spomen-područje Danica <https://www.muzej-koprivnica.hr/o-nama/objekti-i-zbirke/danica> (Datum pristupanja: 21.09.2019.)
30. <http://www.enciklopedija.hr/natuknica.aspx?id=32708>, (Datum pristupanja: 01.10.2019.)
31. <http://www.enciklopedija.hr/natuknica.aspx?ID=67817>, (Datum pristupanja: 23.10.2019.)

32. <https://koprivnica.hr/novosti/medunarodni-dan-sjecanja-na-holokaust-27-sijecnja/>, (Datum pristupanja: 23.10.2019.)
33. <http://www.hkv.hr/domovini/2-svjetski-rat/2539-podravina-u-drugom-svjetskom-ratu.html>, (Datum pristupanja: 23.10.2019.)

Popis slika

1. Slika 3.3.1. Traka-obilježje Židova..... 17
Izvor: <https://koprivnica.hr/novosti/medunarodni-dan-sjecanja-na-holokaust-27-sijecnja/> , (Datum pristupanja: 04.08.2019.)
2. Slika 3.3.2. Pad broja židovskih stanovnika u Koprivnici od 1990. do 2001. godine ...
..... 18
Izvor: <http://www.cendo.hr/Opcine.aspx?id=9#9>, (Datum pristupanja: 04.08.2019.)
3. Slika 4.1.1. Židovska oznaka iz Auschwitza 22
Izvor: <http://auschwitz.org/en/museum/historical-collection/>, (Datum pristupanja: 12.08.2019.)
4. Slika 4.1.2. Zid iemna kod memorijala Shoah u Parizu..... 25
Izvor: <http://www.memorialdelashoah.org/en/the-memorial/the-spaces-of-the-museum-memorial/the-wall-of-names.html>, (Datum pristupanja: 13.08.2019.)
5. Slika 4.1.3. Dječak u prugastoj pidžami 28
Izvor: <https://gkr.hr/Magazin/Prikazi/John-Boyne-Djecak-u-prugastoj-pidzami-ili-kako-vidjeti-rat-pravim-ocima>, (Datum pristupanja: 13.08.2019.)
6. Slika 4.3.1. Skulptura na središnjem gradskom trgu..... 30
Izvor: Špoljar, 2012. - 2015., str. 193.
7. Slika 4.3.2. Spomen-područje Danica sa skulpturom borca 31
Izvor: <https://www.portalnovosti.com/obrisana-memorija-koprivnice>, (Datum pristupanja: 02.08.2019.)
8. Slika 4.3.3. Spomenik hrvatskih domobrana u Koprivnici 34
Izvor: http://www.safaric-safaric.si/grobista_cro/koprivnica_krizevac/12_koprivnica_vojarna/12_Koprivnica_vojarna.htm, (Datum pristupanja: 21.09.2019.)

9. Slika 4.4.1. Obilježavanje Dana antifašističke borbe u Koprivnici	36
Izvor: https://koprivnica.hr/uncategorized/polaganjem-vijenaca-i-paljenjem-svijeca-svecano-je-obiljezen-dan-antifasisticke-borbe/ , (Datum pristupanja: 04.08.2019.)	
10. Slika 4.2.1. Cjelokupno područje Spomen-područja Danica	40
Izvor: http://povijest.net/2018/?p=3030 , (Datum pristupanja: 05.08.2019.)	
11. Slika 4.2.2. Vodotoranj Spomen-područja Danica	41
Izvor: http://povijest.net/2018/?p=3030 , (Datum pristupanja: 05.08.2019.)	

Popis tablica

Tablica 1. Ukupni broj zatvorenika u Auschwitzu	23
Izvor: izrada autorice prema http://www.auschwitz.org/en/history/the-number-of-victims/overall-numbers-by-ethnicity-or-category-of-deportee , 12.8.2019	
Tablica 2. Promjene imena ulica i trgova	45
Izvor: izrada autorice prema Petrić, 2012., str. 70.	
Tablica 3. Promjene imena obrazovnih ustanova	45
Izvor: izrada autorice prema Petrić, 2012., str. 72.	